

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית פרשת

הגדול תשי"ח

עניני שַׁבַּת הַגְּדוֹל - וביאורים בענין מַכַּת הָאֲרֶכָה

- טעמים שנקרא שַׁבַּת הַגְּדוֹל • רמב"ן: מכת ארכה היה בחודש ניסן שיצאו ממצרים • מכת הארכה שימשה אף במקום שדרו שם ישראל • בשבת לא שימשה הארכה לישראל • במצרים שמרו השבת, כפי זמני היום לדעת חכמי התכונה • ממכת הארכה נתגלה שההלכה כשיטת רבינו תם, דומן צאת הכוכבים הוא ע"ב מינוט לאחר שקיעת החמה • ממכת ארכה למדו ענין תוספות שבת • ענין הַשְׁחֹק שנעשה במצרים ע"י מכת הארכה • מקור ההשפעה של היו"ט דפסח הוא בשבת הגדול שלפניו • נפקא מינה להלכה, בענין ידיעת הגבולים של ארץ מצרים • הַגְּיָהָם נח בשבת רק למי ששמר את השבת • תכלית המכות היו להרבות הכבוד שמים •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאריות ושראית ושראל לא יעשו עקלה, זכר נאמר ואל תשפן באהליך עקלה (איוב יא, יד).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס קפו

לשון קדשו

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→6→1218

צו הערן די רעקארדינג:
דיוק 1. - פאר קונטרס
186
פאר הערות דרוק 3

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110

לשון קדשו
צענטראלע נומער:
929-522-1515

• ברכת מזל טוב •

הר"ר שלום יוסף זילבערשטיין הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן אליעזר אבא נ"י
עב"ג בת הר"ר בנימין צבי גאלדשטיין הי"ו

הר"ר יחזקאל שווימער הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן אלימלך נ"י
עב"ג בת הר"ר שמעון ישראל קליין הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרווחת רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרבני החסיד המופלג, יראתו קודמת לחכמתו, לב טוב ובעל
מדות, רבוק בדרכי הצדיקים ובמסורת אבות, עשה תורתו
קבע ויגע בסוגיות הש"ס, ונפשו קשורה בתורת רביה"ק זי"ע
הרה"ח ר' ישראל ז"ל זילבערשטיין
בן הגה"צ ר' שמעון זצ"ל (דומ"ץ בק"ק פעסט)
נפטר ה' ניסן תש"פ לפ"ק

הרבני החסיד איש חיל ורב פעלים רודף צדקה וחסד,
תלמיד ותיק מרביה"ק זי"ע
רבי יהודא ב"ר אברהם יצחק ז"ל קארן
נפטר ח' ניסן תשס"ג לפ"ק
זוגתו מרת גאלדא ב"ר יחזקאל שרגא ע"ה
נפמרה ערב שביעי של פסח תש"פ

הרה"ח ר' מרדכי משה ספרא
ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל
נפטר ה' ניסן תש"פ

Kotsamir.com

עילוי נשמת

הרה"ח ר' משה מנחם
ב"ר יוסף ז"ל
נפטר ערב פסח תש"פ

א

קושיות ודקדוקים בענין שַׁבַּת הַגָּדוֹל

[איתא* בטור^ב, שַׁבַּת שלפני הפסח קורין אותו שַׁבַּת הַגָּדוֹל, לפי שנעשה בו נס גדול, שלקחו להם כל אחד שה לפסחו, ושאלום המצריים]^ג זיי האָבן געפרעגט פֿאַרוואָס, האָבן זיי געזאָגט מ'וועט שִׁחֲטֵן [דעם שֶׁה פֿאַר א קרבן פסח], און ס'וועט זיין מִפֶּת בְּכוֹרוֹת^ד, איז געווען לְמַפָּה מִצְרִים בְּבִכּוּרֵיהֶם (תהלים קלו, י), וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם קָהוֹת, זיי האָבן נישט געקענט זאָגן גאָרנישט.

ב

קושיא א

למה קבעו זכר הנס ליום השבת ולא ליום החודש

א) פרעגט מען, [דהלא הביאור הוא כי] דאָס נס איז געווען פֿעשירי בְּנִיסָן, און ס'איז געפֿאַלן דעמאָלטס [אום] שַׁבַּת, [ולכן] האָט מען אָנגעהאַנגען אין דעם דאָס נס, האָט מען דעם שַׁבַּת גערופן א יום טוב.

[והקשו] וואָס עפעס איז מען מִיחָס גראַד צום שַׁבַּת, מ'רופט עס "שַׁבַּת" הַגָּדוֹל.

ג

קושיא ב - מתוך הדרוש

למה נקרא השבת בשם "הַגָּדוֹל" דייקא

ב) [גם צריך טעם למה נקרא עבור זה בשם שַׁבַּת "הַגָּדוֹל", דמיהו הכוונה בלשון "הַגָּדוֹל" דייקא].

(התירוץ בדברי רבינו באות)

ד

הקדמה לישוב הקושיות בענין שַׁבַּת הַגָּדוֹל

בביאור כמה דיוקים בענין מִפֶּת הָאֲרֶבָּה

(עד אחר אות נו)

קען זיין [בהקדם ביאור ענין מִפֶּת אֲרֶבָּה דלקמן]^ה.

* על הריקאָרדינג חסר קצת בתחלת הדרוש.

^ב בטור אורח חיים (סימן תל): שבת שלפני הפסח קורין אותו שַׁבַּת הַגָּדוֹל, והטעם לפי שְׁנַעֲשֶׂה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו פֿעשור כדכתיב (בא יב, ג) פֿעשור לַחֲדָשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁה לְבִית אָבֹת שֶׁה לְבִית, ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה' כדאיתא בסדר עולם (פרק ה), ונמצא שעשירי בחודש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקָשַׁר אותו בכרעי מטתו, ושָׁאָלוּם המצריים למה זה לכם, והשיבו לשחטו לשם פסח במצות ה' עלינו, והיו שְׁנֵיהֶם קָהוֹת על ששוחטין את אלהיהן, ולא היו רשאים לומר להם דָּבָר. ועל שם אותו הנס קורין אותו שַׁבַּת הַגָּדוֹל.

^ג כאן מתחיל הריקאָרדינג.

^ד כמבואר בבית יוסף (אור"ח שם): וכתבו התוספות (שבת פז: ד"ה ואותו), ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחיהם, ועל כן קורין אותו שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס, כדאיתא במדרש (שחר טוב מזמור קלו) כשלקחו פסחיהם באותה שעה נתקצצו בכורות של מצרים אצל ישראל ושאלום למה היו עושים כך, אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרג בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל, ולא רצו, ועשו הבכורות מלחמה והרגו מהם הרבה, הדא הוא דכתיב לְמַפָּה מִצְרִים בְּבִכּוּרֵיהֶם, עכ"ל [של התוספות]. ורבינו [הטור] כתב הנס בענין אחר, וכן כתב בכל בו סימן מ"ז, וכן כתב שבלי הלקט (סימן רה).

^ה ראו לציין כי כמה בחינות שאמר רבינו להלן בדרוש זה בענין מִפֶּת הָאֲרֶבָּה, חזר ואמר גם בליל ש"ק בא תש"כ עם שינויים והוספות, ולאחר השבת כתב אז רבינו את הדרוש של ליל ש"ק בכתי"ק (בעת ששהה בעיר מיאמי), ובשעת הכתיבה הוסיף רבינו עוד חידושים בזה, ונרפס בשעתו בחידושי תורה תש"כ פרשת בא (הנרפס עם חידושי תשי"ח ח"ב), ואח"כ נרפס בדברי יואל בא (עמוד רלו-רמא). - ולהלן בהמשך הדרוש העתקנו כמה הוספות חשובות מדברי רבינו שם, במה שנוגע לדרוש זה. (ועיי"ש עוד תירוצים בשבוע קושיות האלה).

ס'איז דאָ וואָס זאָגן¹ (פאַרשידענע) טעמים [לבאר] אַז דאָס האָט אינגאַנצן געקערט צום שַׁבֵּת, [כי יום השבת הוא שגורם להנס של עשירי בניסן].
[סיי] וויאָזוי איך זאָל זאָגן, ס'איז דאָ כמה טעמים [בזה].

ה
הקדמה לקושיא ג-ה

נאָר וואָס מ'קען נאָך זאָגן (בישוב קושיא א-ב), נאָך טעמים פאַרוואָס ס'הייסט שַׁבֵּת הגדול.

[בהקדם לדקדק בדברי הפסוק במפת ארפה] (בא י, א-ב): בא אַל פרעה פי אַני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו. איז דאָך שווער דער גאַנצער פסוק.

1
קושיא ג

למה הוצרך רש"י לדייק "שאשית אַני"

(ג) לַמַּעַן "שתי" אותותי, [פירושו] שימי, ווי רש"י זאָגט, שַׁאֲשִׁית 'אַני'.
[וקשה] נו אודאי נאָר דער באַשעפער², [ולמה פרט זה דוקא בכאן]³.

2
קושיא ד

על מה הכוונה באומרו למען שתי "אותותי אלה", ולמה הוכיח כן דייקא במכת הארבה

(ד) לַמַּעַן שתי "אותותי אלה" בקרבו, וועלעכע [אותות מיינט מען, בלשון רבים. והלא] מ'שמועסט דאָך דאָ נאָר פון מכת האַרְפֶּה, [דער פי אַני] הכבדתי את לבו וגו', [און] פונקט ביי דעם [נאצל מכת ארפה דייקא, אמר לַמַּעַן שתי אותותי אלה בקרבו].
[און אויב] מיינט מען אַלעס [ולא רק מכת ארפה, אם כן אחתי יוקשה] וואָס שטייט עס גראַד ביי 'דער' מכה, שטייט דער לַמַּעַן שתי אותותי אלה⁴.

ח
קושיא ה

למה דייקא במכת ארבה, הוכיח וְלַמַּעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵני בְּנֵי וְגו'

(ה) וְלַמַּעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵני בְּנֵי וְגו' [את אשר התעללתי במצרים וגו'].
לכאורה פאַרוואָס ביי 'דער' מכה שטייט לַמַּעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵני בְּנֵי וְגו' בנך.

ט

[נאָר] איז דאָך ידוע שוין וואָס דער מדרש זאָגט⁵, און דער רמב"ן זאָגט⁶ ווייל ס'שטייט (יואל א, ג) עָלֶיָּהּ לְבַנֵּיכֶם סִפְרוּ, שטייט דאָך אז דאָס איז געווען ביי מפת האַרְפֶּה.

¹ עיין בדרישה ופרישה ושאר מפרשים באו"ח סימן תל.

² והיה סגי שיאמר רש"י רק תיבת "שאשית", ולמה הדגיש לומר שאשית "אני".

³ כן הוא בכתי"ק של רבינו בדרוש הנזכר של ליל ש"ק בא תש"כ.

⁴ גם צ"ב למה לא אמר "מופתי" כמו שאמר בשאר מקומות [רק אמר לשון "אותותי" דייקא]. (מכתי"ק של רבינו בדרוש הנ"ל. ולהלן בהדרוש באות עכ-פג יתורץ גם דיוק זה בבי אופנים). וכן יתורץ להלן למה אמר לשון "אלה" דייקא, והוא לכאורה מיותר.

⁵ בשמות רבה (יג, ד). והובא לקמן בתוך לשון הרמב"ן.

⁶ ברמב"ן (בא י, ב): והנה הודיע הקב"ה עתה למשה מכת הארבה ושיגיד אותה לפרעה, כי מה טעם בא אל פרעה, כי לא יאמר לו כלום, ולא נזכר רק בדברי משה אל פרעה, כי הכתוב קצר בזה וכו'. ובאלה שמות רבה (יג ד) ראינו, וְלַמַּעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵני בְּנֵי, הודיעו הקב"ה למשה מה מכה יבא עליהם, וכתב אותה משה ברמז, ולמען

איז דאָך [אַבער] האַ גופא קשיא², [דגם על הפסוק ביואל יוקשה] פאַרוואָס ביי דעם שטייט [עס, דער ענין פון] לְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵי בִנְךָ וּבֶן בְּנֶךָ.

תירוץ הכלי יקר - על קושיא ה

מבואר בראשונים דממכת ארבה נשאר רושם לדורות, שמאז הסרת המכה אין עוד מכת ארבה שנה במצרים, ואף בזמן שישנו ארבה לרוב בשאר ארצות סביבם

דער כלי יקר זאָגט דאָ אויפן אָרט³, וואָרן דער רמב"ן⁴ (י. יד) ברענגט דאָך פון רבינו חננאל, דער רמב"ן ברענגט דאָך א פּלאַ, אז די מַכַּת הָאַרְבֶּה, פון ווען אָן משה רבינו האָט געזאָגט (בא י. יט) לֹא נִשְׁאָר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכָל גְבוּל מִצְרַיִם, משה רבינו האָט דאָ מִתְפַּלֵּל געווען [וואמר] ס'וועט נישט זיין קיין אַרְבֶּה, פון דעמאָלטס אָן האָט קיין אַרְבֶּה מער נישט געקענט זיין אין מִצְרַיִם. [און] אפילו ס'איז דאָ אַרום און אַרום ס'איז דאָ אַרְבֶּה, גייט עס נאָר 'ביז מצרים', [אַבער] 'אין מצרים' גייט נישט אַריין [קיין ארבה], ועל זה נאמר (תהלים קה, ב) שִׁיחוּ בְּכָל נַפְלֹאוֹתָיו. אַזוי ברענגט ער [הרמב"ן] פון רבינו חננאל.

יא

ולכן נאמר במכה זו ולמען תספור בְּאֲזֵי בִנְךָ וגו', כי מזה נשאר זכרון ואות גם בשאר דורות

זאָגט ער, אז דאָס איז טייטש לְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵי בִנְךָ וּבֶן בְּנֶךָ. אַזוי זאָגט דער כלי יקר.

וואָרן דעס אַלעס וואָס ס'איז געווען 'פריער' [בדור יוצאי מצרים] ווערט דאָך נשתכח [בהמשך הזמן], אַבער 'דעס' איז דאָך געבליבן [אות לזה גם בדורות אחרונים]. פון די אַלע

תספור באזוי בנך וכן בנך, זו מכת הארבה, כמה דתימר עֲלֶיהָ לְבִנְיָנְכֶם סִפּוּר וּבִנְיָנְכֶם לְבִנְיָנָהּ וגו'. [וכן כתב בדעת זקנים לבעלי התוספות (בא שם, ה) עיי"ש].

² הוא מלשון הכלי יקר (בא י. א) שהקשה כן וז"ל: 'ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה וגו'. רבים תמחו על פרשה זו שלא נזכר בה מה יאמר משה לפרעה בבואו אליו, כי לא נזכר דבר מן מכת הארבה, ומה שפירש הרמב"ן בשם הרבתי שיש רמז למכת הארבה במה שנאמר ולמען תספור בְּאֲזֵי בִנְךָ וּבֶן בְּנֶךָ את אשר התעללתי במצרים. וכתוב בארבה דינאל (א ג) עֲלֶיהָ לְבִנְיָנְכֶם סִפּוּר וּבִנְיָנְכֶם לְבִנְיָנָהּ. אין זה מספיק לישור קושיא זו, כי היא גופא קשיא, כי למה נאמר במכה זו שיספרה לבניו יותר מכל המכות. [ועיי"ש בחירצו, וחלק מדבריו מובא להלן].

³ בכלי יקר (שם): ומה שנאמר במכה זו ולמען תספור בְּאֲזֵי בִנְךָ וּבֶן בְּנֶךָ יותר מכל המכות, הנה מקום אתי ליישב זה על דרך שכתב הרמב"ן בפרשה זו בשם רבינו חננאל על פסוק וְאֶחָדֵינוּ לֹא יִהְיֶה פֶּן (י. יד), וזה לשונו, מן עתרת משה עד עכשיו אין אַרְבֶּה מפסיד בכל גבול מצרים, ואם יפול בארץ ישראל ויכנס בגבול מצרים, אינו אוכל מן יבול מצרים כלום, וזה ידוע לכל, ועל זה נאמר שִׁיחוּ בְּכָל נַפְלֹאוֹתָיו, עכ"ל. והבט מיין וראה כי פסוק שִׁיחוּ בְּכָל נַפְלֹאוֹתָיו הוא ממש דומה לפסוק ולמען תספור בְּאֲזֵי בִנְךָ וּבֶן בְּנֶךָ.

וביארור הענין הוא, שבכל המכות שהיו במצרים לא נשאר מהם שום רושם במצרים אחר הסרתה, שיגרום לדורות שישאלו הבנים על מה זה ועל מה זה, כי נשכח זכרם אצל ההמון, כי ארכו להם הימים והכל נשכח, אבל במכת הארבה נשאר רושם לדורות גם אחר הסרת המכה, כי ברוב הימים ימצאו הדורות דבר חידוש ויראו כי יבא ארבה ולא יאכל כלום מכל יבול מצרים, אז ודאי ישאלו הבנים על נס זה, מדוע אינה אוכלת מיבול מצרים כי אם מיבול ארץ ישראל, ועל כרחך תספור להשיב לו סיפור כל הקורות בארץ מצרים, וכי אמר משה בהסרת המכה שלא תשאיר ארבה בכל גבול מצרים, ועל ידי זה יספרו בני ישראל ויכירו כח מלכותו יתברך, וזה שמסיים רבינו חננאל בדבריו פסוק שִׁיחוּ בְּכָל נַפְלֹאוֹתָיו, כי בלי ספק שלכך השאיר הקב"ה רושם זה לדורות כדי שעל ידו יזכירו יציאת מצרים ושיחיו בכל נפלאותיו. והו' שאמר ולמען תספור בְּאֲזֵי בִנְךָ וּבֶן בְּנֶךָ וידעתם פי אָנִי ה', כי על ידי סיפור זה ידעו דורות הבאים גבורותיו יתברך ונפלאותיו, ופירוש זה יקר ונכון מאד.

ומה שנאמר בארבה 'דינאל' סִפּוּר לְבִנְיָנְכֶם וגו', אין זה קושיא, כי ודאי ראוי לספור לדורות כמה החטא גורם לישאל, כדי שיקחו מוסר דורות הבאים. אבל כאן ודאי אין הפירוש כן, דאם כן למה צוה שיספור לבניו דווקא מכת הארבה יותר מכל המכות, אלא ודאי הטעם הוא כמו שזכרנו.

⁴ לשון הרמב"ן הוא לעיל בתוך דברי הכלי יקר.

מכות איז נישט געבליבן אויף 'שפעטער' קיין צייכן, ס'איז געווען [נאך] 'דעמאלטס', [און] מער האָט מען עס נישט געזען, [אבל מַכַּת הָאֲרֶבָה] פון 'דעם' איז דאָך געבליבן א צייכן אויף אייביג, אז ס'זאל נישט אַרױפֿגײן מער קיין אַרְבֶּה [בארץ מצרים].

(דאָה ענד ישוב קושיא ה לדרכינו, באות פד)

יב

הקדמה לקושיא ו

במדרש: ע"י מכת ארבה שָׁנָה בכל מצרים, הכירו עד היכן הוא גבול מצרים, ועל זה נאמר בַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ צֶדֶק לְמִדּוֹ איך האָב געקלערט [לפי דברי הכלי יקר]^{טו}, [אז] מ'קען זאָגן דאָ דאָס ענין [לבאר וואָס] ס'שטייט אין מדרש^{טז}, הַנִּי מֵבִיא מִחֹר אֲרֶבָה "בְּגִבְלָךְ" (בא י, ד), בְּגִבְלָךְ ולא 'בבני חם', שטייט אין מדרש - אין מדרש רבה - זה שאמר הכתוב (ישעי' כו, ט) בַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ צֶדֶק לְמִדּוֹ.

ווייל ס'איז געווען א פֿלוגֶתא פון מצרים מיט פוש פון די 'בני חם', די בְּנֵי פוש. ס'איז געוועזן דאָרט פלעצער וואָס ס'איז געווען א פֿלוגֶתא וועמעס ס'גיהער, און ביי דעם אַרְבֶּה וואָס מ'האָט געזאָגט [הַנִּי מֵבִיא מִחֹר אֲרֶבָה "בְּגִבְלָךְ"], דאָס האָט געוויזן פֿאַר די וועלט וואו ווייט דער "גבול" איז, וואו ווייט ס'איז מצרים, און וועלעכעס גיהערט שוין [פֿאַר די] בְּנֵי פוש.

קומט אויס [אז] דעם האָט מִבְּרַר געווען די 'הֶלְכָה' פֿאַר וועמען ס'גיהער, מ'האָט געוואוסט [אז] וואו ווייט ס'גייט דער אַרְבֶּה, דאָס איז "מצרים", און דאָס איבעריגע איז 'נישט מצרים' [רק פוש]. איבערדעם דאָס איז דער טייטש לְמִדּוֹ "צֶדֶק".

יג

קושיא ו

וקשה דהלא כן נאמר במדרש גם על מכת צפרדע, דמשם הכירו עד היכן גבול מצרים, ועשו מצרים וכוש שלום ביניהם. ואם כן מה הוצרכו עוד ללמוד זה מן מכת הַאֲרֶבָה

ו) לכאורה אין מדרש, די זעלבע שטייט ביי די צִפְרָדְעִים אויך, [דכפסוק] הִנֵּה אֲנִכִּי נִגַּף אֶת "כָּל גְּבוּלְךָ" בַּצִּפְרָדְעִים (וואר א, ז, כז), זאָגט דער מדרש^{יז}, דורך די מכות עָשׂוּ שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, זיי האָבן געהאָט שלום.

ווייל זיי האָבן געהאָט מַחְלֻקַּת מיט די בְּנֵי פוש, האָבן זיי געהאָט מחלוקת אויף פלעצער, [שנחלקן] איבער די גרעניץ, פון וואו די גרעניץ הייבן זיך אָן. און די צִפְרָדְעִים האָבן געמאַכט שלום ביניהם.

נו האָט מען דאָך שוין דאָס געהאָט פון דאָרטן, פון די צִפְרָדְעִים, [ואם כן קשה] פֿאַרװאָס האָט מען געדאַרפט צו האָבן נאָך אַרְבֶּה [דערצו].

^{טו} סיום ביאור המדרש דלהלן, בהמשך לדברי הכלי יקר, הוא להלן באות לה-מא.

^{טז} בשמות רבה (שם): מהו הנני מביא מִחֹר אֲרֶבָה "בְּגִבְלָךְ", ולא בגבול בני חם. ועל זה נאמר כי בַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ צֶדֶק לְמִדּוֹ וגו', שבמכת הארבה הכירו עד היכן גבול מצרים. [ועיין עוד בהערה יז]. ומפרש במתנות כהונה: שמתחילה היה מחלוקת בין מצרים ושאר אֲחֵיו בני חם, פוש ופוט וכנען, על גבולי הארץ. ובמכת הארבה למדו צדק עד היכן גבול מצרים, שהארבה לא הלכו מן גבול מצרים והלאה, וכן הביא רבינו בחיי.

^{יז} בשמות רבה (י, ב): [הנה אנכי נגף] אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצִּפְרָדְעִים. רבותינו ז"ל אמרו, המכות שהביא הקב"ה על המצריים גרם להם שיעשו שלום ביניהם. כיצד, היה מחלוקת בין בני פוש ובין בני המִצְרִיִּים, המצריים אומרים עד כאן תחומנו, והכושים אומרים עד כאן תחומנו. כיון שבאו הצפרדעים, עשו שלום ביניהם, הגבול שהיו נכנסות לתוכו הדבר ידוע שאין השדה שלו, שנאמר לא כל גבולך, גבולך ולא של אחרים.

יד

קושיא ז

גם צ"ב למה במכת צפרדע לא מביא המדרש דעל זה נאמר **כָּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ צֶדֶק לְמִדּוֹ**, וכמו שמביא במכת הארבה (ז) **נֶאֱכָדְעָם** [איז שווער, פארוואָס] **דָּאָרְט** [ביי די צפרדעים] **ברענגט ער נישט דעם פסוק כָּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ צֶדֶק לְמִדּוֹ**, און דאָ [ביי מפת אַרְבֶּה] **ברענגט ער צי דעם פסוק לְמִדּוֹ צֶדֶק**.

טו

קושיא ח

את אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם, פירש"י שחקתי. וקשה דמה ענין שחוק שייך זה, והלא היה זה מכה ועונש קשה אין פסוק שטייט [וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵנֵי בְנֶיךָ] **אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם**, זאָגט דאָרט רש"י, **שְׁחַקְתִּי**, איך האָב געלאַכט.
(ח) פרעגן זיי דאָן אויך די קשיא, - דער אלשיך הקדוש (ריש פרשת בא), - וואָס הייסט? מ'האָט [דאָך] געגעבן מכות נפלאות, דאָס איז עפעס א 'חוזק'? ס'איז א געלעכטער? וואָס איז שייך צו זאָגן **שְׁחַקְתִּי**.

טז

קושיא ט

בבעל הטורים מביא מסורה, וינח הארבה, וינח ביום השביעי. מלמד שלא שימשה מכת הארבה ביום השבת ס'איז דאָ א מסורה, ביי (מכת) ארבה שטייט (שם, יד) **וַיִּנַּח בְּכָל גְבוּל מִצְרַיִם**, [און ביי שְׁבַת שטייט] (יתרו כ, יא) **וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי**, צוויי מאל וינח.
זאָגט דער בעל הטורים" **אז דאָס מיינט מען אז דער [מכת] אַרְבֶּה איז נישט געווען [אום] שְׁבַת**, [ועל זה נאמר] **וַיִּנַּח בְּכָל גְבוּל מִצְרַיִם**, אָבער **וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי**, שְׁבַת איז ער נישט געווען דער אַרְבֶּה.

יז

וצריך טעם למה דייקא במכת ארבה, לא שימשה המכה בשבת, מה שלא מצינו כן בשאר מכות (ט) [איז] א פֿלא, מ'געפינט דאָס נישט ביי אנדערע מכות [שינוחו שבת]. פארוואָס גראָד ביי [מכת] אַרְבֶּה איז דער אַרְבֶּה נישט געווען [אום] שְׁבַת, מ'געפינט דאָס נישט ביי אנדערע מכות.

יח

הקדמה לישוב קושיא ט

בראשונים יש פלוגתא אם המכות שימשו גם במקום שדרו שם בני ישראל, ודעת הרמב"ן שכולם לא שימשו במקום מושבם לעולם די אלע מכות וואָס מ'האָט געברענגט דאָרטן אויף פֿרעג'ן, צי ס'איז געוועזן ביי אידן אויך, צי ניין. אין די פסוקים געפינט מען נאָר [ביי מפת דָּבָר] **וְהַפְלָה ה'** [בין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרַיִם וגו'] (ווארא ט, ד), און **ס'שטייט** [ביי מפת עָרוֹב] (שם ח, יח) **וְהַפְלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עָמִיד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הָיִית שָׁם עָרֹב**, אין פסוק שטייט נאָר דאָרטן ביי עָרוֹב [וּדְבָר. און] **ביי דָּבָר שטייט** [אויך אז] **פֿרעג האָט געשיקט פרעגן וְהִנֵּה לֹא מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל** [עד אַחַד] (שם ט, ז).

יט

דער אבן עזרא וויל אפילו זאָגן" **אז ס'איז געווען אלעס ביי אידן אויכעט,**

" **בבעל הטורים** (כא י, יד): **וינח**. ב', **וַיִּנַּח בְּכָל גְבוּל מִצְרַיִם**, וינח ביום השביעי. מלמד ששָׁנָה הארבה בשבת. **באבן עזרא** (ווארא ז, כד): **רבים אומרים כי המים היו ביד המצרי אדומים כדם, ונתלבנו ביד הישראלי**. אם כן למה לא נכתב אות זה בתורה. ולפי דעתי כי מכת הדם והצפרדעים וצבנים היתה כוללת המצרים והעבריים, כי

[אויסער] נאָר 'די' [מכות] וואָס ס'שטייט אין פסוק בפירוש [דלא היה אצל ישראל]. און אפילו גאָר ביי מַפֶּת דָּם [כתב שהיה גם אצל ישראל].

איז דאָ דאָרט [בחומשים נדפס] דער אבי עזר [על האבן עזרא], דער אבי עזר אליין זאָגט [אז] א תלמיד טועה האָט דאָס געשריבן, [ולא כתב זאת האבן עזרא]. ווייל אין דברי חכמינו ז"ל שטייט בפירוש אַרויס², אז ביי אידן איז עס נישט געווען [די מַפֶּת דָּם]. זיי האָבן ביידע געטרענקען [פון איין כלי] און פאָרן איד איז געווען מים, [ס'איז געווען] דָּם פאָר די מצריים און פאָרן איד איז עס געווען מים, אפילו אין איין כלי.

כ

אין רמב"ן הקדוש זעט אויך אַזוי אויס [שכל המכות לא היו אצל ישראל]. [שהרי] דער רמב"ן הקדוש זאָגט³ פאַרוואָס ביי עַרוב דערציילט מיר די תורה וְהַפְּלִיתִי [אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן לְבִלְתִּי הָיִית שָׁם עִרְב], זאָגט ער ס'האָט א טעם, [ווייל] ביי אַנדערע מכות וואָס זיי זענען קבועים בַּמִּקְוָם, איז נישט אזא רבּוּתא, נאָר דער עַרוב איז געקומען חיות מְשֻׁנּוֹת, [וואָס] די האָבן דאָך א טָבַע צו 'גִּיּוּן' פון איין פּלאַץ צום אַנדערן, איז עס געווען א גרויסע רבּוּתא געווען אז זיי זענען נישט אַריבער געגאַנגען אַהִין אויך. ס'האָט געמוזט זיין וְהַפְּלִיתִי אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן וגו', דירעקט געווען אז זיי זאָלן נישט אַריבערגיין. [ועל דרך זה ביאר גם במכת דָּרָך].

איבערדעם - זאָגט ער - דאָרף עס נישט שטיין ביי אַנדערע מכות. קומט דאָך אויס אז ער לערנט טאַקע דער אָמֶת [אז אויך] ביי אַנדערע מכות [לא היו במושבם של ישראל], אַלעס איז אַזוי געווען [אז] ס'איז נישט געווען ביי קיין אידן. [אלא שלא הוצרך הכתוב לפרט זה רק במכת ערוב, דשם טעמא אית ביה שהוצרך הכתוב לפרש]⁴.

כא

וגם הסברא נותנת כן שכל המכות לא היו בארץ גושן, כי הלא תכלית המכות היו להרבות הכבוד שמים והסברא נותנת לזה, ווייל [דער בורא כל עולמים האָט דאָך געוואָלט ווייזן דעם כְּבוֹד שְׁמֵימִים], [שיראו החילוק בין מצרים ובין ישראל].

אחר 'הכתוב' נדרוף. ואלה השלש מעט הזיקו. רק מכת הערוב שהיתה קשה, ה' הפריש בין המצריים ובין ישראל, וככה מַפֶּת הַדָּבָר וְהַפְּרִד, בעבור מקניהם. ולא כן בשחין, ולא בארבה, כי הם יוצאים ממצרים.

² בתנחומא וארא (סימן יג. ויכ"ה בשמות רבה טו ט): ממכת הדרם העשירו ישראל. כיצד, המצרי וישראל בבית אחד, והגיגית מלאה מים, והמצרי וכו' מוציאה מלאה דם, וישראל שותה מים ומצרי דם מתוך הגיגית, והמצרי אומר לו תן לי בידך מעט מים, ונותן לו ונעשים דם, אמר ליה נשתה בתוך הקערה אני ואתה ביחד, ישראל שותה מים והמצרי שותה דם, וכשהיה לוקח מישראל בדמים יקרים היה שותה מים, מכאן העשירו ישראל. ועיין עוד במדרש תהלים (מזמור עח, מד): וַיִּהְיֶה לָדָם וְאֶרֶיָּהֶם. בתחלה היו ממלאין בספלים ביחד, ונמצא לישראל מים בספל ולמצרים דם, וחוזרין והיו ממלאין מים בספל, והיה המצרי אומר לישראל נשתה אני ואתה ביחד, ושניהם היו נותנין פיהם בספל, והיה ישראל שותה מים והמצרי דם. אמר רבי אבין, כל המים שהיו המצריים שותין, היו לוקחים אותן בדמים מישראל, ומשם העשירו, שאם היה לוקחו בלא דמים היה נהפך לדם. רבי יוסי אומר מן הדא, וְשָׁאֵלָה אֵשָׁה מִשְׁכָּנָתָה (שמות ג, כב).

³ ברמב"ן (וארא ח, יח): וְהַפְּלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן. בעבור היות המכות הראשונות 'עומדות', איננו פֶּלֶא שיהיו בארץ מצרים ולא בארץ גושן, אבל זו מכה מְשֻׁלָּחַת, וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות מהררי נמרים וישחיתו כל ארץ מצרים, ראוי היה בטבעם שיבואו גם בארץ גושן, אשר היא מכלל ארץ מצרים, לכך הוצרך לומר וְהַפְּלִיתִי אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן, שתנצל כולה בעבור שְׁעֵמִי עֲמֵד עֲלֶיהָ, כי רובה של ישראל היא. ואומר וְשָׁמַתִּי פֶתַח בַּיִן עֲמֵד, שאפילו בארץ מצרים אם ימצאו החיות מים ייזקוהו, ויאכלו המצריים, כדכתיב (תהלים עח) וְשָׁלַח בָּהֶם עִרְב וַיֹּאכְלֵם. וזהו לשון פֶּדוּת, כטעם נִתְּנִי כֶפֶר מִצָּרִים כּוֹשׁ וּסְבֵא תַחְתִּיךָ (ישעי' מג, ג).

⁴ ההוספות בקטע זה הם מתוך כתי"ק של רבינו הנ"ל.

והראיה אז ווען די רשעי ישראל זענען מתים געווען [במכת חושך, לא ידעו המצריים מזה]. דאָס איז דער טעם געווען פון [מכת] חושך^{כב}, [כדי שהמצריים לא יראו כשהרשעים און] מ'זאָל נישט זאָגן [המצריים] כשם שאנו [לזקין אף הם לזקין], אַזוי ווי זיי זענען כסדר לוקים אַזוי זענען זיי אויך לוקים.

[וחיזין מזה], האָט מען דאָך געוואָלט ווייזן אַז ניין, אז די מכות זענען געקומען דירעקט פאַר די מצריים פון הקדוש ברוך הוא, [און] נישט פאַר אידן. איבערדעם טאָקע זעט אויס, אז אַלע מכות איז נאָר געווען טאָקע נאָר ביי די מַצְרִיִּים [ולא בכני ישראל].

כב

אבל מ"מ במכת הארבה נראה דשפיר היה זה גם בשדות ישראל שבארץ גושן, כי הלא הארבה הויקה רק את התבואות, ולא את האדם והבהמה, ואם לא היו אוכלין התבואות של שדות ישראל, אם כן היו נשארים אותן התבואות להמצריים לאחר צאת ישראל ממצרים, כי כבר היה אז ימים קרובים לפני יציאת מצרים, ועת ביטול התבואות והקציר כבר היה לאחר פסח [אמנם] לכאורה מַכַּת הָאֲרָבָה [שאני, ושפיר היה הארבה גם בשדות בני ישראל]^{כד}.

[שהרי] די אַרְבָּה איז דאָך נאָר געווען אויף די תְּבוּאוֹת, ס'האָט נישט באַרירט קיין מענטשן, ס'האָט נישט באַרירט קיין שום מענטש און נישט קיין בהמות, נאָר די תְּבוּאוֹת וואָס זיי וואָקסן. [וכדכתיב (בא י, יד-טו) וַיַּעַל הָאֲרָבָה וגו' וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד] וְלֹא נֹתֵר כָּל יֶרֶק [בַּעֲזָן וּבַעֲשֹׁב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם], כָּל מַה שֶּׁהָשִׁיר הַבָּרָד איז געווען אַכַּל הָאֲרָבָה.

און די תבואות, מה איכפת להו לישראל [אם יבא הארבה] אפילו אויף 'זייערע' פעלדער, [שהרי] זיי זענען דאָך אַוועקגעגאַנגען [תיכף פון מצרים, ולא לקחו עמם כלום מתבואת שדיהם, כדכתיב] (שם יב, מ) וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם, זיי האָבן גאָרנישט מיטגענומען, ס'איז דאָך געוועזן אפילו שלא הספיק בַּצֶּקֶם להחמיץ (הגדה של פסח), ממילא האָבן זיי דאָך נישט מיטגענומען די תבואות אויך נישט, איז דאָך עס געבליבן פאַר די מצריים, [ואם לא היה אוכל הארבה] העט דאָך עס גיווען געקומען [התבואות של ישראל] צו די מצריים, ווען ס'העט נישט געווען ביי אידן די מכה [פון ארבה] העטן די מצריים גיווען געהאָט גרויס רִיוּחַ, [כי בודאי היה שם סכום עצום של תבואות] פון די 'ששים רבוא' מִיִּשְׂרָאֵל, און אז מ'רעכנט נאָך פון די וואָס זענען 'אַוועק' אין די שלשת ימי אפילה, האָבן דאָך אויך די מצריים נאָכנישט געוואוסט קיין חילוק [בין הכשרים מִיִּשְׂרָאֵל ובין הרשעי ישראל, ועל כן כל המכות שלא היו בישראל לא היו אף בהם].

כג

היה איך שיהיה, מ'האָט נאָך דעמאָלטס נישט קיין חילוק געמאַכט [בין הרשעים

^{כב} כמבואר בשמות רבה (יד, ג): חשך למה הביא עליהן. יתברך שמו של הקב"ה שאין לפניו משוא פנים והוא חוקר לב ובוחר כליות, לפי שהיו פושעים בישראל שהיה להן פטרונין מן המצריים והיה להן שם עושר וכבוד ולא היו רוצים לצאת, אמר הקב"ה אם אביא עליהן מכה בפרהסיא וימותו, יאמרו המצריים כשם שעבר עלינו כך עבר עליהן, לפיכך הביא על המצריים את החשך ג' ימים כדי שיהיו [ישראל] קוברים מתייהם ולא יהיו רואין אותן שונאיהם, ויהיו משבחין להקב"ה על כך:

וכן כתב רש"י (בא י, כב): ולמה הביא עליהם חשך, שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לזקין כמנון.

^{כד} וכמו שכתב האבן עזרא (ווארא ז, כד) טעם נכון מאד שהיה הארבה גם אצל ישראל, כי הלא הם הלכו משם, ועל זה לא מצינו חולק בפירושו, לא בדברי חז"ל ולא בשאר מפרשים. והוא טעמא דמסתבר טפי וכו'. (מתוך כתי"ק של רבינו בדרוש בא תש"כ ה"ל).

והכשרים שבישראל, עד מכת חושן, על כל פנים איז דאך 'אזויפיל' געווען, אזא גרויס פארמעגן, פון 'אזויפיל' אידן, און ווען דער ארבה העט נישט גיווען געקומען [ביי אידן] העטן זיי [די מצריים] דאך גיווען געהאט גרויס תועלת^{כב}.
[שהרי] זיי זענען באלד אורעקגעגאנגען, אידן זענען דאך באלד אורעקגעגאנגען, מ'האט ניטאמאל אויסגעווארט [עד זמן הקציר].
מ'האט נאכנישט געקאנט שניידן [כשיצאו, שהרי] ס'איז דאך [א' דפסח] 'פארן' שניט, [כדכתיב]^{כג} הלא קציר חטים היום.

ווען אידן זענען ארויס איז דאך הערשט [געווען] פסח, [וזמן הקציר הוא לאחר זה, שהרי על יום ב' דפסח נאמר] [ויקרא כג, י] עמר "ראשית" קצירכם, [דבט"ז ניסן הוא רק "ראשית" קציר שעורים, והם קודמין לחטים], נאך פסח איז דאך הערשט דער שניט, [ואפילו] נאך שבועות, ביי סוכות^{כד}.

[וממילא] איז דאך הערשט 'דעמאלטס' [באמצע הקיץ] איז דער זמן פון די קצירה, און דאס אלעס [אם היה נשאר שם תבואות] איז דאך געבליבן פאר די מצריים. ממילא זעט אויס איז דער ארבה געווען טאקע ביי אידן אויך.

כד

ישוב קושיא ט

ולכן מכיון שמכת ארבה היה שונה משאר המכות במה ששימשה המכה גם במקום מושב בני ישראל, לכן היה שונה גם בזה שנח המכה ביום השבת, כיון שהיה נוגע גם לשדות ישראל.
היצט קאן מען שוין פארשטיין פארוואס וינח ביום השביעי [במכת הארבה לחוד].
[ווייל] די אלע מכות וואס ס'איז געווען פריער, איז געווען נאך ביי גוים. [און] וואס איז א חילוק ביי גוים צווישן שבת און אינדערוואכן.

כה

אפילו דאס גיהנם [שנח ביום השבת] שטייט דאך^{כז} איז דאך אויך נאך 'נייחא' פאר די וואס זענען שומרי שבת. [אבער] אז זיי זענען נישט קיין שומרי שבת, וואסערע שייכות האבן זיי מיטן שבת^{כט}.

^{כב} ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ן (בא"י ד) שמכת הארבה היה בחודש ניסן אחר שצמחה בניסן החטה והכוסמת, ואז כבר ידעו מראש חודש ניסן כשנאמר להם הפרשה שיאכלו מצות כליל ט"ו, שיתגלה להם הקב"ה ויגאלם, ואם כן כל הנצמח בשנה באותו החודש ניסן נשאר הכל למצריים אחר שהלכו משם ישראל. (מכת"ק הנ"ל).

^{כג} בשמואל א' (יב, יז): הלא קציר חטים היום, אקרא אל ה' ויתן קלות ומטר, ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשייתם בעיני ה' לשאול לכם מלך. ובמשנה דתענית (יב): יצא ניסן וירדו גשמים, סימן קללה, שנאמר הלא קציר חטים היום. [והרי כי זמן הקציר הוא בסוף ניסן או אחר ניסן].

^{כד} דמן עצרת ועד החג הוא עיקר זמן הבאת ביכורים מתבואה החדשה (משנה ביכורים פ"א מ"ו). ועיין בתרגום יונתן (וישלח ל' יד) בפסוק וילך ראובן בימי "קציר חטים" שכתב: ואול ראובן "ביומי סיון" בזמן חצד חישין. [ועיין עוד במשנה נדרים (ח, ג-ד) דמן הקציר אינו קצוב, ויש חילוק בין חטים ושעורים, ובין הר לבקעה, ותלוי לפי המקום והתבואה].

^{כז} בזהרה הקדוש (ח"ב דף קנ-קנא): כל אינון דמחללי שבתות וזמני, ולא חיישי ליקרא דמאריהון כלל בגין למטר לון, אלא מחללי בפרהסיא, כמה דאינון לא נטרי שבת וזמני בהאי עלמא, הכי נמי לא נטריין ליה ברהוא עלמא, ולית לון 'נייחא' וכו'.

בכל מעלי שבתא כד יומא אתקדש, כרוזין אזלין בכל אינון מדורין דגיהנם, סליקו דינא דחייבא, דהא מלכא קדישא אחיא יומא אתקדש, ואיהו אגין על כלא. ומיד דיגין אסתלקו, וחיביא אית לון 'נייחא' וכו'. אבל נהרא דגיהנם לא אשתכח מעליהו דלא נטרי שבת לעלמין, וכל חייבי גיהנם שאלי עליהו מאי שנא אלין דלית לון נייחא מכל חייבין דהקא. אינון מאריהון דדינא תייבין לון, אלין אינון חייבין דכפרו ביה בקדושא בריך הוא, ועברו על אורייתא כלא, בגין דלא נטרו שבת תמן, בגין פד לית להו נייחין לעלמין.

איבערדעם איז רעכט.

דאָ [במפת ארצה] איז דאָך אָבער, וויבאלד ס'איז געקומען צו די אידן אין רשות, כאָטש'ס'האָט 'באַרירט' טאַקע נאָר פאַר די מַצְרִיִּים, אָבער דעמאָלטס בשעת מעשה איז עס 'דאָך', איז דער אַרְבֶּה געווען דאָרטן [גם בשדות של ישראל, לכן נח הארבה בשבת].

איבערהויפט אז מ'ווייט נישט [בשעת הארבה, מה יהיה בעתיד]. ס'שטייט דאָך אפילו ביי צדיקים, מ'ווייט דאָך אַלץ נישט, שְׁמָא יִגְרוּם הַחֲטָא, ס'זאל נישט חלילה אויפגעהאלטן ווערן.

על כל פנים [דערווייל] איז עס אויכעט א צַעַר, [נכשראו שאכלו שדותיהם, ולכן לא היה המכה משמשת בשבת].

יהיה איך שיהיה, צו 'זיי' אין רשות אריין האָט הקדוש ברוך הוא נישט געוואָלט [אז] דער אַרְבֶּה זאל קומען [ביום השבת]^א, איבערדעם איז געווען וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. איבערדעם איז רעכט וואָס די מסורה זאָגט וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, און טאַקע נאָר ביי אַרְבֶּה שטייט [אז] ס'האָט גערוהט [אום] שַׁבָּת.

ישוב קושיא ו (באופן ראשון)

ולפי זה יש גם כן חילוק בין מכת צפרדע למכת ארבה בענין ידיעת הגבולים, כי במכת צפרדע לא היו הצפרדעים במקומם של ישראל, ואם כן לא היה בזה ראייה ברורה למקום מיצר הגבולין של ארץ מצרים, דהא גם בתוך ארץ מצרים היו מקומות שלא היו שם צפרדעים

היוצא לנו מזה, די מַפֶּת הָאֶרֶץ איז געווען ביי אידן אויכעט.

לפי זה אַקעגן די גבולִים, לכאורה ביי די צַפְרָדַעִים איז נאָכנישט געווען אַזאַ ראייה ברורה וועלעכעס גיהער צו די מַצְרִיִּים און וועלעכעס נישט, ווייל אפילו אין מַצְרַיִם אַליין איז דאָך אויכעט געווען מקומות [שלא היו שם הצפרדעים, כי הרי] אַרְץ גּוֹשֶׁן האָט דאָך זיכער גיהערט צו מַצְרַיִם, נאָר ווייל אידן זענען דאָרטן געווען [לא היו שם הצפרדעים].

[ונמצא] איז דאָך עס גיווענדט געווען אין פֶּאֶלֶק, 'ווער' דאָרט האָט געוואוינט.

^{כט} ובפרט דאלו שאר המכות שהיו ברשותם של מצרים, הלא בהמה וכלים כרגלי הבעלים (ביצה לו), ועכו"ם ששבת חייב מיתה (סנהדרין נח:). (מכת"ק של רבינו בדרוש הנ"ל).

^ל בגמרא ברכות (ד:): לֹאֵל הָאֶמְנִי לְרֵאוֹת בְּטוֹב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים (תהלים כו, יג), תנא משמיה דרבי יוסי למה נקוד על לֹאֵל [פירשי: לדרוש את הנקודה שהיא ממעטת את משמעות הכתוב, לומר שלא דבר ברור היה לו לרֵאוֹת בְּטוֹב ה'], אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל אני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו, שְׁמָא יִגְרוּם הַחֲטָא [שהיה ירא שמה ייגרם החטא מלראות בטוב]. כדרכי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי, כתיב (כח, טו) וַהֲנֵה אֲנִי עֹמֵן וְשִׁמְרִתִּיךָ כָּל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וכתיב (לב, ח) וַיֵּרָא יַעֲקֹב מֵאֵד, אמר שְׁמָא יִגְרוּם הַחֲטָא [ושמא אחר הבטחה חטאתי]. כדלתיא [שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת], עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קְנִיָּת [בשלח טו, טז], עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' זו ביאה ראשונה [שכאו בימי יהושע], עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קְנִיָּת זו ביאה שנייה [נכשעלו מגלות בבל בימי עזרא], מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס [לבוא ביד רמה] בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגורם החטא [ולא הלכו אלא ברשות כורש, וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם, לכורש, ולאחשורוש, ולדריוש האחרון].

^{לא} כי גם במצרים היו ישראל שומרים השבת כמו שאמרו חז"ל (שמות רבה א, לב. ה, כב. ותנחומא וארא, ו), לכן שַׁבָּת וַיִּנַּח הָאֶרֶץ, בשביל ביאתו לישראל. ומזה למדו ישראל כחז"ל של שבת, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה יא, ה) שלומדין מנהר סמבטיון שמירת שבת. (מכת"ק של רבינו בדרוש הנ"ל).

ממילא איז דאָך שוין נישט קיין ראייה אויף די מקומות, [שהרי] ס'איז דאָך געווענדט אויך אין פּאָלק. אז ס'זאָל נישט קומען קיין מָכָה אויף א פּלאַץ, איז דאָס נישט געווען געווענדט אין פּלאַץ, דאָס איז נאָכנישט אַלעס, ס'איז טאַקע געווען בְּכָל גְבוּלָה^ל, אָבער 'אין דעם גבול' איז דאָך אויך געווען מקומות וואָס ס'איז נישט געווען^ל.
[וממילא מן מכת צפרדעים] איז עס נאָכנישט געווען אַזאַ ראייה ברורה.

ל

נאָר אָבער מִכַּת הָאֲרֶבָה איז דאָך געווען ביי אידן אויכעט, האָט מען דאָך געזען [בבירור היכן הגבול]. דעס איז דאָך געווען טאַקע אין 'גאַנצן' גבול מצרים, ממילא איז געווען א ראייה אז דאָרט וואו ס'איז נישט געווען [קיין ארבה] דאָס גיהער נישט צו מצרים. - האָט מען דער עיקר האָט מען זיך הערשט אַראָפּגעלערנט פון מִכַּת הָאֲרֶבָה.

לא

ואף שכבר עשו שלום במכת צפרדע, כמבואר במדרש, מ"מ לא היה להם ראייה ברורה למקום הגבולים, עד מִכַּת הָאֲרֶבָה [ומה שאמרו במדרש דבמכת צפרדע עשו שלום ביניהם], קאָן זיין [אז] זיי האָבן געמאַכט 'שלום' [בזמן הצפרדע], מ'האָט זיך שוין נישט 'געשלאָגן' דעריבער. [ווייל] אז מ'האָט געזען [כי במצרים] דאָרט איז מִכַּת, האָט מען עס נישט געזוכט על כל פנים [מער, די פֿני פוש]. ממילא איז 'דאָך' געווען שלום, ס'האָט גורם געווען [מכת צפרדע שעשו שלום].
דער "גבול" האָט דאָך אויך גורם געווען די מִכַּת, ביי די "מַצְרִיִּים". [ולכן] האָט מען זיך [שוין] נישט 'געשלאָגן' דעריבער.
אָבער טאַקע מ'זאָל אַרויסלערנען [לְהִלָּכָה [וואו איז] דער "גבול", האָבן זיי דעמאָלטס נאָכנישט געוואוסט [עד מִכַּת הָאֲרֶבָה].

לב

ישוב קושיא ז (לאופן הראשון)

[ולכן לא הביא המדרש מה שנאמר בפסוק פֶּאֶשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לֹאֲרֹץ צֶדֶק לְמַדּוּ, אלא רק במכת הארבה ולא במכת הצפרדעים^ל], כי רק ממשפט הָאֲרֶבָה נלמד זה בצדק, אבל מכת הצפרדעים אין ראייה כ"כ].

לג

ב' דיוקים - שעדיין קשה לפי אופן הראשון בישוב קושיא ו-ז

מאי נפקא מינה להלכה, בענין ידיעת הגבולים של מצרים וכוש

עקסטערדעם קען זיין עפעס אַנדערש.

^ל כלשון הכתוב (וארא ז, כו) הִנֵּה אֲנִכִּי נֹגֵף אֶת "כָּל גְּבוּלָה" בַּצִּפְרָדִּים.

^ל דמה שנאמר "גְּבוּלָה" ולא גבול אחרים, אפשר לפרשו בשני פנים. דיש לומר כי "גבולך" קאי על גבול 'המדינה', שזה גורם לגזירת המִכָּה. אבל אפשר לפרש גם כן לשון "גבולך" דקאי על היחידים שבאותו 'האומה', כמו שנאמר (בא יג, ז) וְלֹא יִרְאֶה לָךְ שָׂאֵר בְּכָל 'גְּבוּלָה' (בא יג, ז), דקאי רק על גבול ישראל, ואין נפקא מינה באיזה מדינה הוא, אלא רשותו וגבולו של 'ישראל' גורם האיסור.

ולכן במכת הצפרדעים דחזינו שלא אצל ישראל אף שהיו דרים בתוך הגבול של מדינת מצרים, ואם כן על כרחך שאין הפירוש "גבולך" האמור שם על גבול 'המדינה', אלא על גבול 'האומה' של אנשי מצרים במקום שהם דרים, ואם כן אין ראייה גם בהיפוך דבכל מקום שהיו הצפרדעים אצל אנשי האומה של מצריים דהוי בתוך גבול המדינה, שהרי אינו תלוי בגבול המדינה אלא בגבול דירת אנשי האומה, ולכן אם היו דרים שם מאותו האומה היו זה בגבולם אף שהיא מחוץ למדינה. מה שאין כן במכת הארבה שהיה גם אצל ישראל, אם כן לא קאי הגזירה דוקא על 'האומה', שהרי ישראל אינם בכלל האומה של מצריים, ועל כרחך שרק 'המקום' גורם, מה שהוא גבול מדינת מצרים שם היה הגזירה, ואם כן שפיר היה ראייה מכת הארבה הוי בכלל מדינת מצרים ולא בכלל מדינת כוש. (מכת"ק של רבינו בדרוש הנ"ל).

^ל מתחלת הקטע עד כאן הוא מכת"י של רבינו בדרוש הנ"ל.

[דהנה] איך האָב געקלערט [דאכתי יוקשה על זה]:

א [לכאורה למאי נפקא מינה 'להלכה'. זיי האָבן זיך געשלאָגן דערויף די אומות, מַצְרִים מיט כּוֹשׁ. [אַבער] מַצְרִים מיט כּוֹשׁ מאי איכפת לנו, זיי האָבן זיך זייערע מַשְׁפָּטִים לויט זייער שָׁכַל, זיי זענען דאָךְ נישט מַצְוָה אויף דִּינֵי הַתּוֹרָה.

לד

מה תועלת לדורות בדיעת הגבולים, והלא אחר כך נשתכח מקום המדויק של המכות

ב [איבערהויפט דעס איז דאָךְ נִשְׁתַּכַּח געוואָרן, דעס וואָס ס'איז געווען 'דעמאָלטס' (די היכר הגבולים בזמן המכות). 'שפעטער' האָט מען דאָךְ שוין פאַרגעסן וויאָזוי ס'איז געווען [גבולי המכות], און ס'שטייט נישט [אַראָפּגעשריבן אויף שפעטער].

לה

ישוב לדיוק השני - על אופן הראשון

כיון שנשאר ממכת הארבה רושם לדורות, שאין ארבה נח בגבול מצרים, שפיר יש לדע גם לדורות היכן הוא גבול מצרים נאָר [דיוק זה השני אפשר ליישב] לויט ווי דער רבינו חננאל זאָגט (כדלעיל באות י) אז דאָס איז מפורסם [גם בדורו, אז] פון [מכת] אַרְבֶּה איז דאָךְ געבליבן אויף 'שפעטער', דער רבינו חננאל זאָגט ס'איז מפורסם אז 'אֵהֵינ' קאָן נישט קומען קיין אַרְבֶּה, איז דאָס געבליבן א לימוד אויף שפעטער, מ'זאָל וויסן וועלעכעס איז [דער] גבול מצרים. ולימוד זה לדורות הוא גם כן רק ממכת אַרְבֶּה, ולא ממכת צִפְרָדִּי.

לו

ישוב קושיא ו-1 (באופן שני)

בגבולות ארץ ישראל שבפרשת מסעי, מפרש רש"י דלכן מודיע התורה זאת, מכיון שיש נפקא מינה בזה להלכה, לענין מקום חיוב של מצות התלויות בארץ

נאָר וואָס'זשע דען, דער אָמֶת איז דאָס א נפקא מינה פאַר אידן אויך. [ווייל] לכאורה [ביי] די גבולי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זאָגט רש"י, ס'איז דאָ א גאַנצע פרשה אין פרשת מסעי (לד, א-ט) ווי ער רעכנט אויס די גבולי האָרֶץ, זאָגט רש"י^{לה}, ער רעכנט אויס די גבולי האָרֶץ, ווייל מ'דאַרף צו וויסן להלכה וואו מ'זאָל נוהג זיין מצות התלויות בארץ. אַזוי זאָגט רש"י.

לז

- [ודרך אגב:] פון דעם זעט אויך אויס [דלדעת רש"י מן התורה אין 'מצוה' בישוב אר"י, נאָר] אז דער עיקר ברויך מען צו וויסן [גבולי האָרֶץ נאָר] וועגן מַצְוֹת הַתְּלוּיֹת בָּאֶרֶץ, נישט וועגן עפעס אַנדערש, וועגן ישוב ארץ ישראל, נאָר וועגן מַצְוֹת הַתְּלוּיֹת בָּאֶרֶץ^{לי}.

לח

על כל פנים האָט די תורה הקדושה געשטעלט א גאַנצע פרשה, כדי מ'זאָל וויסן

^{לה} ברש"י מסעי (לד, ב): זאת האָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם וגו'. לפי שהרבה מַצְוֹת נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוצה לארץ, הוצרך לכתוב מצרני גבולי ורוחותיה סביב, לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות.

^{לי} עיין בזה ביואל משה מאמר ישוב ארץ ישראל (סימן ה, ד"ה ומ"ש עוד הרמב"ן). וז"ל רבינו בכת"ק הנ"ל מדרוש ליל ש"ק בא תש"כ: והנה בגבולי ארץ ישראל טרחה התורה הקדושה בפרשת מסעי לכתוב פרשה גדולה בכמה פסוקים להודיע מצרני גבולי ורוחותיה סביב, וכתב הרמב"ן בספר המצות (בסוף חלק העשי, מצוה ד שלא מנה הרמב"ם) דלכן כתבה התורה הקדושה כל מצרני גבוליה סביב, יען שיש מצות עשה בישוב ארץ ישראל, לכן הוצרך להודיע מהיכן מתחיל המקום לקיום המצוה. ורש"י לשיטתו שסובר שאין מצות עשה בשיבת הארץ, כאשר הביא גם הרמב"ן עצמו שכן דעת רש"י ז"ל, לכן פירש שם בפרשת מסעי על הכתוב זאת האָרֶץ לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוץ לארץ וכו'.

די גבולי האַרץ^י. מ'זאל וויסן וואו ס'הייבט זיך אָן דער גבול, און וואו מ'דאַרף נוגה צו זיין 'די' הלכות [התלויות בארץ].

לט

ועל דרך זה נוגע להלכה גם ידיעת מקום הגבולות של ארץ מצרים, כיון שיש איסור בתורה שלא לשוב עוד לארץ מצרים [והנה] לכאורה [אַרץ] מַצְרַיִם האַט אויך א גרויסע הלכה.

[ווייל] ס'איז דאָך אַ לאו אין די תורה (דברים יז, טז) לֹא תִסְפֹּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד. וויאזוי איך וועל שוין 'זאָגן פֿשֿט' אין דעם לאו, [וואָס] ס'איז דאָ אין דעם גאַנצע פלוגות^ל. אָבער על כל פנים דער לא תִסְפֹּן איז דאָך אַ לאו פון מַנִּין הַמְצוֹת, [אז] מ'זאל נישט גיין אַהין, לא תִסְפֹּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ [הַזֶּה עוֹד], מ'זאל נישט צוריקגיין קיין מצרים.

[וממילא] דאַרף מען דאָך וויסן וועלעכעס איז דער 'גבול מַצְרַיִם' וואָס מ'טאָר נישט צוריקגיין, דער לאו גייט דאָך אַרויף אויף די גבולי מַצְרַיִם וואָס ס'איז אליבא דאמת גבולי מַצְרַיִם, ברויך מען דאָך וויסן דעם אָמת.

מ

ובאמת לכאורה האך יכולין לידע לדורות מקום הגבולות של ארץ מצרים, דהלא מה שידעו זה מגבולות המכות הוא משתבח במשך הדורות, וגם לא ידעו ישראל לדייק בזה בשעתו, כיון שלא היה נוגע עדיין אז להלכה, ומילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה ממילא [לכאורה יוקשה] וויאזוי קאָן מען דאָס וויסן^ט.

^י שכיין שיש נפקא מינה במצות דאורייתא, הוצרכה התורה הקדושה להאריך לכתוב כל גבולי הארץ, [לפי] שאי אפשר לסמוך על מדה שחושבין מעצמם, במידי דאורייתא, אם אין לזה ראייה מהתורה הקדושה. ^ל ו'ז' רבינו בכתיב ה"ל (בא תש"כ): דהנה באותן הלאוין שאסרה התורה הקדושה לשוב למצרים, כמו שאמרו חז"ל (מכילתא בשלח, בפסוק כי כאשר) בג' מקומות הוזכרה התורה על זה, הוא פלוגתא בין הראשונים. דיש אומרים (עין ספר יראים והגהות מיימוני דלהלן, שהביאו סברא זו ודחאוה) שהטעם הוא בשביל 'האומה' של מַצְרַיִם שדריין שם, וממילא אחר שבא סַנְחֶרֶב ובלבל את כל העולם כולו, וכל דפריש מרובא פריש ואין שם אותה האומה, נתבטל האיסור. אבל רוב ראשונים לא סבירא להו כן, אלא גם עכשיו אסור, וכן נראה דעת הרמב"ם (מלכים ה, ז) ו'הרא"ה' (בספר החינוך, מצוה תק), גם הסמ"ג (ל"ח רכז) ו'הרא"ם' (בספר יראים, סימן שג, ובקצת דפוסים סימן שט) ו'הריטב"א' (יומא לה). והגהות מיימוני (על הרמב"ם שם) ועוד כמה ראשונים, שכולם טרחו לבקש טעם על מה שמכח כמה גדולים שהיו דרים במצרים, על כרחך סבירא להו שאינו תלוי 'בהאומה', אלא גם עכשיו אסור. ועיין מנחת חינוך מצוה ת"ק שהביא פלוגתא זו בקצרה. ולפי דעת רוב הראשונים שאינו תלוי 'בהאומה' אלא 'במדינת' מצרים, צריך לומר 'שהמקום' גורם, שכל מה שהוא בגבול מצרים אסרה התורה הקדושה. ולפי זה, אותו הפלוגתא שהיה בין מַצְרַיִם להפוששים עד היכן הוא גבול מצרים, הוא גם לנו נפקא מינה גדולה לדינא, שכל מה שהוא בכלל גבולי מַצְרַיִם אסור לדור שמה בלאוין דאורייתא, ואם הוא מגבול 'פוששים' לא אסרה התורה כלל:

ו'ז' רבינו בס"ג בשלח תשכ"ז: זיי פלאָגן זיך דאָך אַלע פוסקים, ס'זענען [דאָ] דריי לאוין אז מ'זאל נישט צוריקגיין קיין מצרים, [און] זיי האָבן געוואוינט אין מצרים דער רמב"ם און נאָך כמה קדושי עליונים און גאונים ארץ, מ'פלאָגט זיך. דער סמ"ג מיט נאָך פוסקים זאָגן, ווייל ס'איז נאָר (אסור לשוב) "בְּדֶרֶךְ הַזֶּה", נאָר דער וועג פון ארץ ישראל קיין מצרים. אָבער דאָ [בפוסט בשלח (יד, יג)] שטייט לֹא תִסְפֹּן לָאָתָם עוֹד עַד עוֹלָם, דאָ קען מען דאָך דאָס נישט זאָגן. סיידן איך זאָל לערנען אז ער לערנט אז ס'איז נישט [קיין לאו דאורייתא] נאָר אַן אַסְמַכְתָּא, אין דעם אַליין, נישט אַלע פוסקים לערנען דאָס דעם לאו, אַסאך זאָגן אז ס'איז נאָר פון דאָרטן געדרעניגען [אַסמַכְתָּא]. הגם דאָס פאָרענטפערט נישט [דעכ"פ מדרבנן היר אסור].

דער ריטב"א טוט דאָך אויף, איך ברענגע דאָך עס אין ויואל משה (א, ד. ב, ד וסב) באריכות, והנכון [יותר], דאָס בעסטע [תירוצ] איז זאָגט ער (בריתב"א), אז דער איסור מ'זאל נישט גיין קיין מצרים דאָס איז נאָר ווילאנג איין זענען על מכונם, אז ס'איז נישטאָ קיין גזירת גלות, [אָבער] אז ס'איז דאָ גזירת גלות איז מען פאַרשפרייט אין אַרבע כַּנְפֹּת הָאָרֶץ, איז מַצְרַיִם אויך נישט אויסגעשלאָסן, [ווייל] דעמאָלט איז נישט קיין חיוב צו זיין אין ארץ ישראל, מעג מען זיי איבעראַל, אזוי זאָגט דאָך דער ריטב"א אין יומא דף ל"ח, [אז] דערנאָך מען מען צוריקגיין קיין מצרים. [ועיין עוד בדברי יואל בשלח (עמוד שלו-שלח)].

^ט דלא נמצא בזה שום רמז ורמיזא לא בקראי ולא בגמרא ולא בפוסקים, ומהיכן נוכל לידע זה מהיכן מתחיל האיסור. גם אותה הפלוגתא שבין מצרים לכושים אשר נחברו על ידי הצפרדעים והארבה, אין אתנו יודע עד

[והלֹא] דער וואָס ס'איז געווען 'דעמאָלטס' [בשעת המכות], איז געווען פֿאַר מתן תורה, [בשעה שלא היה נוגע לו זה כלום. ואם כן] זאָגט מען דאָך אייביג [דער כלל', אז] מילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה^{מא}.
[וממילא] דער קען דאָך אויף דעם נישט מעיד זיין [שפעטער], 'וואו ווייט' די מכות זענען געגאנגען.

מא

אבל לדברי הרמב"ן בשם רבינו חננאל, דנשאר רושם ממכת ארבה גם לדורות, אם כן שפיר יכולין לידע על ידי זה מקום הגבולות של ארץ מצרים, אף בשאר דורות

נאָר [לויט] דעס וואָס דער רמב"ן זאָגט שיחו ככל נפלאותיו, [וואָס] דער רבינו חננאל זאָגט אז טאָקע "בִּימִיּוֹ" איז עס געווען מִפְּרָסָם, מ'האָט געזען טאָקע אז ווען ס'איז געשיקט געוואָרן אַרְבֶּה אָרום און אָרום, גייט עס נאָר ביז אַהִינ, הָאָט מען נאָך דעמאָלטס' [בימי הראשונים] געהאַט א ראייה פון די מַכַּת הָאֲרֶבֶה, איז דאָס געווען א ראייה אויף די גבולות מצרים אפילו מיט 'יאָרן שפּעטער', אַסאַך נאָך קבלת התורה, אפילו גאָר בימי רבינו חננאל האָט מען אויך שוין געוואוסט^{מב}.
ממילא האָט מען פון דאָרט טאָקע אַן "הִלְכָּה" אַרויסגעלערנט, וואָס "אידן" ברויכן וויסן. [ולימוד זה יכולין ללמוד לדורות רק ממכת הארבה שנשאר מזה זכר לדורות, אבל לא ממכת צפרדעים, ולכן לא היה סגי במה שראו זאת ממכת צפרדע (ומיושב קושיא ו)].

מב

ישוב קושיא ו-1 (באופן שני)

ממכת צפרדע לא נשאר רושם לדורות, ואם כן אין יכולין לידע מזה מקום גבול מצרים בשאר דורות, וללמוד מזה מה שנוגע להלכה, משא"כ ממכת הארבה שפיר לומדין הלכה לדורות, ולכן רק ממכת ארבה הביאו במדרש את הפסוק באשר משפטיך לארץ "צֶדֶק" לְמֹדוּ

איבערדעם ברענגט צי דער מדרש אויף דעם, דעם פסוק. [כי זה נוגע להלכה] מ'זאָל וויסן טאָקע [דיני התורה, וואָס] די תורה הקדושה ווערט דאָך אָנגערופן צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף [דברים טז, כ], [ופירש רש"י] הֵלךְ אַחֵר בֵּית דִּין יִפֶּה, וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק [שם, יח].
[ווייל ידיעת הגבולים ע"י מַכַּת אַרְבֶּה] דאָס איז געווען [נוגע] טאָקע געגן די "הלכה".
וואָרן 'דעס' [ידיעת הגבולים שבמכת צֶפְרָדַע] איז דאָך נישט קיין נפקא מינה געווען פֿאַר 'אידן', קיין 'הלכה'^{מג}.

מה איה אותה המקום שלמדו צדק מהצפרדעים והארבה. ומה שאפשר לידע באיזה השערה, או מספרי האומות, זה וודאי אינו מוסמך כלל להלכה במידי דאורייתא. ולא ראיתי מי שיתעורר בזה, והוא לפלא בעיני.

^{מב} כמבואר בגמרא שבועות (מא:). וכן נפסק להלכה בשו"ע חור"מ (עט, יא), ועוד.

^{מא} פירוש: כל דבר שאינה מוטלת על האדם לברור, אינו משים לכו לזה להיות זכור עליהן. (מתוך פירש"י בשבועות דף לד: ודף מא:; וע"ע בגמרא ורש"י בבא בתרא לט.).

^{מב} וכמו שנתברר אז המחלוקת שבין מצרים לכושים על ידי מכת הארבה, כמו כן נשאר ביורר זה לדורות ממכת הארבה, על כל כל גבולי מצרים. אלא שבדורות האחרונים אין לנו ידיעה גם מזה, כי בדורות האחרונים גדול כח ההסתרה בכל הפרטים, ואמרו חז"ל (ירושלמי סנהדרין דף נא.) אין לך שעה קשה מזה שנאמר (וילך לא, יח) וְאֵנֹכִי הִסְתֵּר אֶסְתִּיר. (מכת"ק הנ"ל של רבינו).

^{מג} אלא אז בעת ההוא היה מזה בירור לעשות שלום בין הרשעים, מצרים וכושים. ומאי איכפת לנו בזה, הלא כינוס לרשעים רע להם ורע לעולם (סנהדרין עא:), וכמו שפירש רש"י ז"ל (שם ד"ה פיזור) שיכולים על ידי זה להתייעץ יחד להרע, ואין שלום אָמֵר ה' לְרָשָׁעִים (ישע"י מח, כב). ועכ"פ מאי דהוה הוה, ולא נשאר אח"כ שום זכר איה המקום ההוא, לכן לא הביא על זה קרא שאמר ישעיה צֶדֶק לְמֹדוּ. (מכת"ק הנ"ל של רבינו).

אָבער [דורך] מִכַּת הָאַרְבֶּה האָט מען געזען אפילו נאָך מִתֵּן תּוֹרָה, וועלעכעס איז מִצְרִים און וועלעכעס איז נישט מִצְרִים.

מג

ישוב קושיא ח

ענין השחוק במכת הארבה הוא, כי הם סברו שלכסוף הגיע להם טובה ממכת הארבה, כי ע"ז לעולם לא יבא עוד ארבה בנגול מצרים. אבל באמת היה זה להם לרעה, שע"ז ידעו ישראל באיזה מקום להזהר שלא לבא לנגול מצרים, וע"ז נדחו מכל ההשפעות הבאים ע"י בני ישראל, אל המקום שהם דרים שם

איבערדעם קען זיין אפשר וואָס ער זאָגט שְׂחָקָתִי.

[ווייל] לעולם איז עס פֿאַר זיי א טוֹבָה געווען, אז דער אַרְבֶּה קען נישט קומען

[בארץ מצרים מני אז והלאה].

אָבער [מצד השני] דורכדעם זענען זיי מוֹבְדֵל [געוואָרן מבני ישראל, שאינם דרים בארצם],

זיי קערן מער נישט אָן מיט קיין אידן.

[און דעם] אַז אידן קענען נישט קומען [קיין מִצְרַיִם] איז עס פֿאַר זיי א רִיעוּתָא.

[וכמו שמצינו כי] פֿרַעָה צוּח וי"מ אז ער האָט פֿאַרלָאָרן [די אידן].

[ווייל] אז ס'איז דאָ דאָרט אידן, איז דאָ א הִשְׁפָּעָה. דורך די הִשְׁפָּעָה פון אידן,

ווערן 'זיי' דאָך אויכעט מוֹשְׁפָּע. אז ס'גייט דורך 'זיי', האָבן זיי דאָך אויך דערפון.

מד

אַזוי ווי ער זאָגט דאָס מָשָׁל אין אהל יעקב^מ [למלך שנתן למבשלת מאכלים לבשל, ולא

מיהרה בהבישול כי כל זמן שהיה בכיתה אכלה ונהנה מהם].

^{מד} בשמות רבה (בשלח כ, ו): דבר אחר, "וַיְהִי" בְּשֵׁלַח פְּרָעָה, כששלח פרעה את העם מי צוּח ווי, פְּרָעָה. מָשָׁל למלך שהיה בנו הולך למדינה אחת, הלך וְשָׂרָה אצל עשיר אחד, וקיבל העשיר בנו של מלך בעין טובה. כיון ששמע המלך מי קבל בנו ובאיזה מדינה הוא, היה משלח אגרת אצל אותו האיש, ואמר לו שלח את בני. פעם אחת וב' וג' היה משלח בכל זמן ובכל שעה ושעה, עד שהלך [המלך] והוציא לבנו בעצמו. התחיל אותו האיש צועק על שיצא בנו של מלך מתוך ביתו, אמרו לו שְׂכָנֵינוּ למה אתה צועק, אמר להם כבוד היה לי כשהיה בנו של מלך אצלי, שהיה המלך כותב אגרת לי והיה זקוק לי והייתי ספון בפניו, עכשיו שנמשך בנו של מלך מִאֲצִילִי אינו נזקק לי בדבר, לכך אני צועק. כך אמר פרעה, כשהיו ישראל אצלי היה הקב"ה זקוק לי והייתי ספון בפניו, והיה משלח לי אגרת בכל שעה ואומר (שמות ט, כ) כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי, והיה פרעה שומע מפי משה שלח את בני ולא היה מבקש לשלחם. כשיירד הקב"ה למצרים והוציא את ישראל שנאמר (שמות ג, ח) וְאָרַד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם, התחיל פרעה צועק ווי ששלחתי את ישראל, לכך נאמר "וַיְהִי" בְּשֵׁלַח פְּרָעָה.

^{מה} באהל יעקב (להמגיד מדובנא, ריש פרשת בשלח): והכלל בזה הוא עם מה שאמרו ז"ל (מגילה כט.) כל מקום שגלו ישראל שכינה עמם, והאמנם שהוא דבר שאין הפה יכול לדבר, אבל רבותינו ז"ל כללו בזה הנהגתו יתברך בהשפעת טובות העולם, כי כביכול שְׁעַבַד הַקֶּבֶד"ה כל הברכות וכל הטובות אל עמו ישראל, וכמאמר רז"ל (בראשית רבה טו, ב) אין טובה באה לעולם אלא בשביל ישראל, וכל מקום שהם שורים שם הברכה מצויה.

והנה בהיותנו בארץ ישראל נתקיים בנו מאמר התורה (תבוא כח, ב) וּבָאוּ עֲלֵיךְ כָּל הַבְּרִכּוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגָךְ, רצה לומר כי אנחנו הֵיינו משיגים כל טוב ההשפעה מידו יתברך לְדָנוּ, ומאנתנו השיגו כלם מחייתם ושפעתם. לא כן בזמן הגלות, נתקיים ההיפוך, נִחְלַתְנוּ נִפְסָה לְדָרִים (איכה ב, ב), היינו כי ההשפעה מושגת אל יד וזולתנו כל כך עד אשר נוכל לחיות ממותר שלהם, כמאמר המשורר (תהלים ד, ח) נִתְּתָה שְׂמִתָּה בְּלִבִּי מֵעַתְּ דִּגְגָם וְתִירוּשָׁם רָבוּ, כלומר ה' יתברך בחסדו הגדול הוא מרבה בשפעת ברכתם כעתה יתר מאד, למען אשר אנחנו עם בית ישראל נחיה בנותר (ועיין באהל יעקב פרשת וירא).

ממש כאשר היה נתפס בבית האסורים בן עשיר גדול, ואביו שולח לו מִאֲכָלִים ומִשְׁקִים, הנה לא ישלח לו כפי השיעור שנתן לו בביתו, כי בהיותו קרוב אליו היה בטוח במנת חלקו שיהיה לו לבדו ואין לזרים אתו, אמנם בְּשִׁבְתּוֹ תוך מאסר אם ישלח לו אך כפי אכלו, לא יגיע אליו דבר, על כן מהצורך אליו לשלוח עד אשר יאכלו כולם לשובע, ובנו יחיה בנותר וכו'.

ומעתה הנה הנם דברי המדרש שלפנינו, כי הלא נודע מהפלגת הצלחת פרעה וכל מצרים מעת גלו ישראל לשם, ואיך הברכה והטובה היתה מְצוּיִים אצלם, וכאשר הפליג הכתוב (לך יג, י) כִּגְן ה' כְּאָרֶץ מִצְרַיִם. וכל זאת מפאת התקרבותו יתברך אל עם בני ישראל הגרים ביניהם. על כן בצאת ישראל ממצרים נעדרו כל אלה, צווחו

[והנמשל] איבערדעם איז פֿרעה צוח ני [כי מחמת קושי השעבוד יצאו ישראל קודם הזמן, וניטלה ההשפעה הגדולה שהיה במצרים].

מה

איבערדעם איז דאָס געווען א שחוק.
זיי האָבן געקלערט [אז] ס'איז דאָ א טובה [בוה, כי מעתה לא יבא עוד ארבה בגבול מצרים]. אָבער באמת איז דאָס [געווען לרעה להם, ווייל] מיט דעם זענען זיי נדחה געוואָרן פון דער גאַנצער הַשְפָּעָה פון אידן [גם לדורות העתידים. כי כל ענין מה שנשאר אות הארבה לדורות שלא יבא ארבה בגבול מצרים, הוא כדי שיהיה זה לסימן לבני ישראל בכל הדורות לידע הגבולות של ארץ מצרים, בכדי לידע שלא לשוב ולדור בכל אלו הגבולים שלהם].
דורכדעם איז דאָס טאַקע שחוקי.

מו

הקדמה לשוב קושיא ו-1 (באופן שלישי)

(עד אחר אות נד)

הארבה כיון שלא היו בעלי בחירה, רק נשלחו מן השמים, על כן יכולין בני ישראל לברר הלכות על ידי זה נאָר לאָמיר זען [לבאר עוד באופן אחר למה למדו רק ממכת הארבה, כדי לבא בזה לביאור ענין "שַׁבַּת הַגְּדוֹל"].

[דהנה] ביי דעם מפת האַרְבֶּה האָט מען אַרויסגעלערנט אן הַלְכָה, דאָס זאָגט דער מדרש פֿאַרש'ר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ לְמִדּוֹ 'צִדְק', מ'האָט געוואוסט דעם דין.
ווייל דער אַרְבֶּה האָט מברר געווען הַלְכוֹת.

וואָס 'ער' האָט געטון, האָט מען געוואוסט דאָס איז מן השמים, [ווייל] דער דיבור פון הקדוש ברוך הוא איז געווען אז ס'זאָל זיין אַרְבֶּה, איז 'וואָס' דער אַרְבֶּה האָט געטון ויכלו ללמוד מזה הלכות]. זיי זענען געווען שלוחים מן הַשָּׁמַיִם, זיי זענען נישט

ווי. וזהו מי צוח ווי, פֿרעה, משל למלך כו' כך אמר פֿרעה כשהיו ישראל אצלי היה הקב"ה זקוק לי והייתי ספון בפניו והיה משלח לי אגרת בכל שעה, הענין מובן כי המליצה בזה על אבידת ההשפעה הגדולה והממשלה על ידי התקרבות ה' יתברך שהיה במצרים עבור היות ישראל גולים שמה. [ועיי"ש עוד].

ובזה יתכן מה שאמר אחר כך (בשלח יד, ה) וַיִּהְיֶה כִּבְב פֿרעה וַעֲבָדיו כו' ויאמרו מה זאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלְחָנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ. והוא על פי מִשְׁלַל לעשיר אחד שעשה מִשְׁתֵּה גָדוֹל ונתן כל המאכלים על יד מבשלת אחת שתקח אותם לביתה לעסוק בתיקונם ובבישולם עד גמרם, ולעת הזמנת הקרואים ישלח משרתיו להביאם משם לתתם לפניהם. והנה משפט המבשלת לעסוק בתיקוני המאכלים לאט לאט, כדי שיתעכבו בידה איזה זמן יותר, כי כל עוד שהם ברשותה גם היא אוכלת מהמטעמים ההם ותגנוב גם בעד בניה. ויהי להמבשלת ההיא איזה סבה שהיה ההכרח אתה ללכת אל איזה מקום על שעה או שתיים, ותנח בתה הקטנה להשגיח על המאכלים עד בואה ולשמרם מאיזה הפסד, והנערה ההיא ברצותה להראות השתדלותה וזריזותה בפני אמה, חגרה בעוז מתניה ותלך ותלקט עצים יבשים ותערוך על האש ומפח בידה, עד כי נתבשלו המאכלים חיש קל, ויבואו המשרתים ויקחו המאכלים כולם לבית המשתה. ויהי בבוא המבשלת לביתה ותרא את אשר עשתה לה בתה, ותרגז עליה מאד לאמר מה זה מהרת על המאכלים, אמרתי אני בלבי לקחת מהם מה בשבילי וגם לך אתן מהם, ועתה גם לי גם לך לא יִהְיֶה.

הנמשל מובן מאלי, כי הקב"ה נתן ישראל ליד מִצְרַיִם למען ישיגו שם התיקון וההכשר הגדול שיוכלו לקבל התורה. והנה כל עוד שהיו ישראל במצרים היתה הברכה באה לרגליהם, וכמו שידוע הפלגת הצלחת מצרים למן היום באו ישראל שְׁעָרֶיהָ. והנה הקב"ה אמר לאברהם ע"ה (לך טו, יג) וַעֲבָדוּם וַעֲנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, כי כן שיערה חכמתו זמן ההכשר ההוא, אמנם פֿרעה הרשע הכביד עליהם עולו הקשה והיה רודה בם בַּפֶּה, וזה היה סיבה גדולה להכשיר אותם בגמר התיקון ק"צ שנה קודם הזמן ההוא, כמאמר המדרש (שמות רבה טו, א) אמר משה רבון העולם ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר ליה כבר שלמו. ובזאת לקללו לעצמן, כי על ידי שהיו ממהרים על תיקון ישראל, אבדו שְׁפָעַת ברכתם והצלחתם. וזהו שהתנחמו אמרו מה זאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלְחָנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ, כלומר מסבת שהיינו מעבידים אותם בקושי.

קיינ בעלי בחירה, [נאָר] זיי זענען געווען שלוחים מן השמים. [ולכן] האָט מען זיך אַרויסגעלערנט הַלְכוֹת [דערפון].

מז

[ומילא] קאָן זיין מ'האָט זיך געקאָנט אַרויסלערנען פון דעם נאָך עפעס א גרויס ענין.

מח

זמני היום והלילה על פי תורה התלוי בעלות השחר וצאת הכוכבים, אינו כפי חשבון יום ולילה של חכמי התכונה התלוי בגן החמה ושקיעת החמה

[ווייל] לעולם איז דאָך אַזוי, דעס זאָגן דאָך אַלע, און דער אבן עזרא (בראשית א, ה. בשלח טז, כה) זאָגט אויך^מ, [אז] לפי דעת חכמי התכונה^{מז} איז נאָך די שְׁקִיעָה הייסט נאָכט, נאָר די תורה הקדושה האָט מְבַרֵךְ געווען [דלאחר השקיעה עדיין הוא יום עד צאתה"כ].

די תורה הקדושה זאָגט (נחמיה ד, טז) [אַנאָנז עשִׁים בְּמִלָּאָה וגו' מַעֲלֹת הַשָּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים] וְהָיוּ הַלֵּילָה מְשֻׁמֵּר [וְהָיוּ מְלָאָה], ס'ברויך צו זיין צאת הכוכבים [כדי שיתחיל הלילה], אַזוי ווי די גמרא זאָגט דאָרטן^{מח}. און [ווי] תוספות איז מְבַרֵךְ^{מט} [אַז] ס'איז געדרינגען פונעם פסוק אז [הערשט ביי] צאת הכוכבים הוי לילה.

מט

ולפי מה דקימא לן כשיטת ר"ת, זמן צאת הכוכבים הוא כשיעור ד' מילין לאחר שקיעת החמה [והזמן של] צאת הכוכבים איז דאָך שוין ידוע [אז] דער רבינו תם לערנט^א אז דאָס איז נאָך די שְׁקִיעָה [כשיעור הילוך] ד' מילין, [דהיינו] צוויי און זיבעציג מינוט נאָך די שְׁקִיעָה^{נא}.

נ

בגלות מצרים עדיין לא ידעו ההלכה, שזמן היום נמשך עד צאת הכוכבים דר"ת [והנה] לכאורה ווען אידן זענען געווען אין מצרים, ס'איז נאָך געווען פאַר קבלת התורה, האָט מען דאָס אַלעס נישט געוואוסט, [דלאחר שקיעת החמה עדיין יום הוא עד צאת הכוכבים, וכן קודם הנץ החמה כבר הוא יום משעה שעלה השחר. רק חשבו כחכמי התכונה דזמן הלילה מן שקיעת החמה עד נץ החמה].

^{מז} עיין בענין זה באורך באבן עזרא בראשית (א, ה), בא (יב, ו), בשלח (טז, כה), ויתרו (יח, יג).

^{מז} פירוש: חכמים הבקיאים בסידור הכוכבים וצבא השמים במשמרותיהם.

^{מח} (ברכות ב:) בגמרא מגילה (כ:): וכולן שעשו משעלה עמוד השחר קָשֶׁר. מנהגי מילי, אמר רבא דאמר קרא (בראשית א, ה) וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לְאוֹר יוֹם, לְמַאֲרִי וְבָא קְרָאוּ יוֹם. אלא מעתה וְלַחֲשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה (שם) למחשיך וְבָא קְרָא לַיְלָה, הא קיימא לן דעד צאת הכוכבים לאו לילה הוא. אלא אמר רבי זירא מהכא, וְאַנְחֵנוּ עֹשִׂים בְּמִלָּאָה וְחֻצִּים מְחֻזָּקִים בְּרִמְקֵיהֶם מַעֲלֹת הַשָּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים (נחמיה ד, טז), ואומר (שם, טז) וְהָיוּ לָנוּ הַלֵּילָה מְשֻׁמֵּר וְהָיוּ מְלָאָה. מאי ואומר, וכי תימא משעלה עמוד השחר לאו יממא, ומכי ערבא שמשא ליליא, ואינהו מקדמי ומחשכי. תא שמע, וְהָיוּ לָנוּ הַלֵּילָה מְשֻׁמֵּר וְהָיוּ מְלָאָה. [וכן הוא בגמרא ברכות (ב:): לענין זמן קריאת שמע של ערבית לדעת החכמים].

^{מט} דאיתא בגמרא פסחים (ב:): והא קיימא לן דעד צאת הכוכבים יממא הוא.

ועל זה כתבו התוספות (שם ד"ה והא): אומר ר"י, דפשיטא ליה לגמרא דעד צאת הכוכבים יממא, משום דמסקינן בסוף פרק ב' דמגילה (דף כ:): דמעלות השחר יום הוא, דכתיב וְאַנְחֵנוּ עֹשִׂים בְּמִלָּאָה מַעֲלֹת הַשָּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים ואומר וְהָיוּ לָנוּ הַלֵּילָה מְשֻׁמֵּר וְהָיוּ מְלָאָה. ומתם נמי מוכח דעד צאת הכוכבים יום הוא.

^נ הובא בתוספות שבת (לה. ד"ה תרי) ופסחים (צד. ד"ה רבי יהודה) וזבחים (נו. ד"ה מנין) ומנחות (כ: ד"ה נפסל). וכן הובא דבריו בכמה ראשונים (עיין ברין שבת טו. ויומא ב: וברא"ש תענית פ"א סימן יב). ועיין בבית יוסף (או"ח סימן רסא). [ועיין לשון רבינו בזה בשו"ת דברי יואל, המובא להלן בהערה סה].

^{נא} דשיעור הילוך מיל לדיעה זו הוא י"ח מינוט. ועיין בשו"ע ונושאי כלים או"ח סימן תנט (סעיף ב), ועוד.

Ko/Satmar.com

ענטפערן פאַר די אומות העולם, [ווייל] מ'קאַן נישט מַגְלָה זיין [סוד העיבור, והילוך החמה ולבנה]¹².

נג

יהיה איך שיהיה, די אומות העולם ווייסן פון דעם נישט על כל פנים, דאָס איז א ברור.

נד

סיום ההקדמה לשוב קושיא ו-1 (באופן שלישי)

במצרים שמרו את השבת, כפי זמני היום לדעת חכמי התכונה, עד השקיעה.

אבל לפי האמת נמשך זמן השבת, עד זמן צאת הכוכבים דרכינו הם

[וממילא] קען זיין [דבזמן גלות מצרים] דעמאָלטס האָט מען נאָכנישט געוואוסט דעם סוד הַעִיבור, אפילו אידן האָבן נישט געוואוסט נאָך פון דעם. [און] מ'האָט נאָר געהאַלטן שַׁבָּת [מן השקיעה עד השקיעה], ווען אידן האָבן געהאַלטן שַׁבָּת אין מַצְרַיִם

ישראל אומרים גלגל קבוע ומולות חוזרים, וחכמי אומות העולם אומרים וכו', ואמרין התם אמר רבי תשובה לדבריהם כו', ואמר רבינו תם ז"ל, דאף על גב דנצחו חכמי אומות העולם לחכמי ישראל, היינו נצחון 'בטענות', אבל האמת הוא כחכמי ישראל, והיינו דאמרין בתפלה (דערכית) ובוקע חלוני רקיע.

¹² ו"ל רבינו ס"ג תוריע החודש תשכ"ז: דאָ איז דאָך אזוי אין די פוסקים, די שיטת רבינו תם ער זאָגט דאָך ס'איז דאָ צוויי שקיעות, איבערדעם דויערט 72 מינוט ווייל ס'איז דאָ נאָך א צווייטע שקיעה.

פרעגט דאָך דער מהר"ם אלשקר (סימן צו) אים זייער האַרב, [ווייל] די גמרא זאָגט דאָך (פסחים דד:) אז די חכמי האומות האָבן דאָך אויפגעוויזן, מ'האָט דאָך איבערגעוויזן אז די זון גייט נישט אריין אין אָפּק, זיי האָבן מחולק געווען די חכמי ישראל מיט די חכמי האומות און דאָ האָבן מַנצח געווען די חכמי האומות, זע איך דאָך אז ביי די חכמי ישראל איז נחבֿרר געוואָרן אז ס'איז נישטאָ קיין צוויי שקיעות. און מ'זעט דאָך [בחוש] אז ס'איז דאָ וואו ס'איז זעקס חדשים טאָג און זעקס חדשים נאכט, ס'איז דאָך דאָ די זמנים. דאָס זעט מען דאָך א ברור גמור אז ס'איז נישט אזוי, ווי קען מען זאָגן ס'איז דאָ צוויי שקיעות. מהאי טעמא קרייגט דער מהר"ם אלשקר אויפן רבינו תם. נאָר פונדעסטוועגן ער דער מנחת כהן (מבוא השמש מ"א פרק ט-ט) פירט אויס אף על פי כן [נכרינו תם, ואי משום קשיית מהר"ם אלשקר] נוי מינט מען עס אָן אנדערע חילוק וכו'.

ס'איז מיר א חידוש פֿלאַ, זעט אויס זיי האָבן נישט געהאַט נאָך דעם שיטה מקוצבת. [ווייל] דער שיטה מקובצת ברענגט אין כתובות (יג:) אז דער רבינו תם [אלליין] זאָגט אַרויס בפירוש, כאַטש די גמרא זאָגט זיי האָבן מנצח געווען, מיינט נאָר [נצחון] אין "טענות", [ווייל] זיי האָבן נישט געוואָלט ענטפערן, מיט טענות האָבן זיי אויסגעפירט אָבער דער אָמֶת די חכמינו ז"ל האָבן זיך נישט טועה געווען, די חכמי ישראל האָבן זיך נישט טועה געווען, והראיה מ'זאָגט דאָך בפירוש (בתפלה מערים) ובוקע חלוני רקיע, זעט מען דאָך אז סגייט אריין יא אין אָפּק, אזוי זאָגט דער רבינו תם, און לשיטתו גייט ער מיט "דער" שיטה.

אָבער דער אָמֶת [עדנין צ"ב], ס'איז דאָך אָבער 'דאָך' נחבֿרר געוואָרן, מ'זעט דאָך בפירוש אז ניין, אז די זון איז א גאַנצן מַעַת לַעַת איז זי דאָ [און גייט ארום די וועלט] וכו'. [וועד קשה] און פאַרוואָס האָט מען נישט געענטפערט וכו'.

נאָר דער אָמֶת איז אזוי, מ'זעט דער זוהר הקדוש זאָגט (ויקרא ט:) אז פונקט אזוי ווי ס'איז דאָ דאָ חמה ולבנה וכוכבים, אזוי איז דאָ אויבן אין די אַלע עולמות, אין די אַלע שבעה רקיעים איבערפֿאַל איז די זעלבע, און די איבערשטע פֿירן די אונטערשטע. און דער אָמֶת מוז איך זאָגן [נא דעם וואָס] דער רבינו תם האָט געלערנט [אז] ס'שטייט דעך דאָך "ובוקע חלוני רקיע", דאָס מיינט מען נישט 'דעם' רקיע [שלמטה], נאָר פון 'אויבן'. דאָ גייט עס טאקע 'אזוי', אָבער דאָס ווערט דאָך געפירט פון אויבן, פון העכער'ס וכו', און אויבן די זון, דאָרט איז אזוי, דאָרט גייט עס אריין אין אָפּק אריין, און דאָרט איז דאָ די צוויי שקיעות, דער מקור איז דאָרטן.

איז רעכט, נאָר דאָס האָט מען נישט געקענט ענטפערן פאַר די חכמי האומות, וואָרן זיי ווייסן נישט וואָס אויבן טוט זיך, מ'טאָר אפשר נישטאמאָל מַגְלָה זיין [דהוא בכלל] דעם סוד העבור, מ'טאָר נישטאמאָל דערציילן קיין סְתִי תוֹרָה, ס'קער דאָך שוין צו סְתִי תוֹרָה, [וואָס] דאָס טאָר מען נישטאמאָל לערנען אפילו מיט פֿשוטי עַם, און איבערהויפּט מיט גוים, שטייט דאָך בפירוש אַרויס [אזוי] (בגמרא חגיגה יג. ועיי"ש במהרש"א) אויף סְתִי תוֹרָה.

[וממילא פאַר] 'זיי' טאָר מען עס נישטאמאָל מַגְלָה זיין וואָס ס'טוט זיך [אויבן], דאָס האָבן נאָר חכמינו ז"ל געוואוסט בְּרוּחַ קִדְשֵׁם, מ'איז מקובל געווען פון משה רבינו'ן אֵישׁ מִפִּי אֵישׁ, וואָס ער האָט געזען בְּנִבְיָהּ אֵלֶנּס וואָס ער האָט געזען, און ער איז געווען אין די עולמות עליונים וכו'. איבערדעם האָבן די חכמי אומות העולם מַנצח געווען, מ'האָט זיי נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן, וואָרן דעם ריכטיגן תירוץ טאָר מען זיי נישט זאָגן, זענען זיי 'געבליבן' אזוי. אָבער די הִלְכָּה איז איז 'אזוי' (סבכרת ר"ת, ווייל) קמי שמיא גליא [דהחמה נכנס בעובי הריקיע], זאָגט מען טאקע ובוקע חלוני רקיע, און ס'איז דאָ צוויי שקיעות, און די הלכה איז אזוי ווי דער רבינו תם.

הָאֵבֶן זַי נָאָר גַּעְהָאֵלְטֵן שְׁבַת אַזוּי ווי זַי הָאֵבֶן גַּעוואָרסט, [כְּפִי] דַּעַת חֲכָמֵי הַתְּכּוּנָה. אָבֵער אַליכאַ דאַמַת, מִן הַשָּׁמַיִם אִיז דִּי הַשְּׁפָעָה פֿון שְׁבַת 'אַזוּי' [עד צאַת הַכּוֹכָבִים], בִּיז ס'אִיז שפּעט. לויט דִּי שיטָה פֿון רבינו תּם.

נה

ישוב קושיא ו-1 (באופן שלישי)

כּיוֹן שֶׁהאַרְבֵּה גַּשְׁלַח מִן הַשָּׁמַיִם, וְהִיא שׁוֹבַת בּוֹיִם הַשְּׁבַת, בּוֹדֵאִי שֶׁשְּׁבַתוֹ כְּפִי זְמַן הָאֱמִיתִי שֶׁל שְׁבַת, דְּהוּא כְּשִׁיטַת רבינו תּם לְאִמְרֵי זֶשֶׁע זַעֲן. - דַּעַר אַרְבֵּה אִיז גַּעווען דִּי אִינִיצִיגֶע מַכָּה וואָס הָאָט גַּערוּהַט שְׁבַת. [און] דַּעַר אַרְבֵּה אִיז דָּאָךְ גַּעווען מִן הַשָּׁמַיִם זַענען זַי גַּעשִׁיקֶט גַּעוואָרן, מַסַּתְמָא אִיז עַס גַּעווען [לויטן זְמַן הַהִשְׁפָּעָה] מִן הַשָּׁמַיִם הָאֵבֶן זַי גַּעהָאֵלְטֵן שְׁבַת, הָאָט דַּעַר אַרְבֵּה גַּעהָאֵלְטֵן שְׁבַת [כַּהֲלָכָה, עַד זְמַן צַאֲת הַכּוֹכָבִים דְּרבינו תּם]. ס'שְׁטִיט דָּאָךְ אַז ס'הָאָט גַּעדויערט זִיבֵן טָאָג יַעֲדֵעַ מָכָּה. הָאָט עַר גַּעהָאֵלְטֵן שְׁבַת אַזוּי ווי דִּי הִלְכָּה אִיז.

נו

וְעַל דִּי זֶה נִתְּבַר הַהֲלָכָה לִישְׂרָאֵל, וְנִתּוּדַעוּ זְמַן הָאֱמִיתִי שֶׁל שְׁבַת, דְּהוּא תְּלוּי בְּצַאֲת הַכּוֹכָבִים וְלֹא בְּשִׁקְעַת הַחֲמָה, וְשִׁפּוּר מְבִיא הַמְּדַרְשׁ עַל זֶה דְּבָרֵי הַפֶּסוּק כְּאִשְׁרֵי מִשְׁפָּטִיךָ לְאָרֶץ צֶדֶק לְמַדֵּךְ, מָה שֶׁלֹּא הָיָה שִׁיךְ זֶה בְּמַכַּת הָאֲרֵבָה שֶׁלֹּא נָח בְּשַׁבַּת [וְנִמְצָא] הָאָט דָּאָךְ דַּעַר אַרְבֵּה מְבַרֵּר גַּעווען דִּי הִלְכָּה, ווי גְּרוּיִס [בְּזִמֵּן] דַּעַר "שְׁבַת" אִיז, [אַז ס'אִיז] נִישֵׁט נָאָר בִּיז נָאָךְ דִּי שְׁקִיעָה, [נָאָר] טָאָקַע בִּיז צוּוִי און זִיבַעֲצִיג מִינּוּט נָאָךְ דִּי שְׁקִיעָה.

און [בְּנוֹסֵף לִזֶּה אִיז דָּא] נָאָךְ תּוֹסַפֶּת שְׁבַת אוֹיכַעט וואָס מ'אִיז מְחֻיב^{נח} [לְהוֹסִיף מִן הַחוּל אַל הַקּוּדֶשׁ, בְּכַנִּיַּסַּת הַשְּׁבַת וּבִיצִיַּאתוֹ].

[און] מִן הַשָּׁמַיִם הָאָט מַעַן דָּאָךְ גַּעטון אַזוּי ווי כְּדַת וְכַהֲלָכָה, הָאָט דַּעַרמָאֵלְטֵס דַּעַר אַרְבֵּה הָאָט גַּעהָאֵלְטֵן שְׁבַת [עַד זְמַן רבינו תּם, וְעוֹד קֶצֶת לְתוֹסַפַּת שְׁבַת].

נז

[וּמִמִּילָא] הָאָט מַעַן פֿון דַּעַם אַרְבֵּה אַרויסגַענוּמַעַן [אַן "הִלְכָּה", וְעַל זֶה אַמְרוּ בַּמְּדַרְשׁ דְּזֶהוּ שְׁנֵאמַר] כְּאִשְׁרֵי מִשְׁפָּטִיךָ לְאָרֶץ לְמַדּוּ צֶדֶק, הָאָט מַעַן זִיךְ שׁוּיִן אויך אַרויסגַעלַעֲרֵנֵט ווי גְּרוּיִס דַּעַר שְׁבַת אִיז, ווילאַנג מ'בְּרוּיך הָאֵלְטֵן שְׁבַת.

[וְזֶה לֹא הָיָה יְכוּלִין לְלַמּוֹד מִמַּכַּת צַפְרַדַּע, שֶׁהָיָה מַכַּת צַפְרַדַּע הָיָה מִשְׁמַשׁ גַּם בּוֹיִם הַשְּׁבַת].

[יִשׁוּב יֵתֵר הַקּוּשִׁיּוֹת בַּעֲנִין "מַכַּת הָאֲרֵבָה", לְהֵלֵךְ בְּאוֹת עַ]

נח

ישוב הקושיות בענין שבת הגדול

ישוב קושיא ב - באופן ראשון

מבואר ברמב"ן דאצל מכת ארבה כבר היה החדוש ניסן, שבו יצאו ממצרים

[ובזה נבא לתת טעם על מה שנקרא שבת "הגדול"].

[דהנה] דַּעַר רַמְבַּ"ן זָאָגט דָּאָךְ^ט אַז מַכַּת הָאֲרֵבָה אִיז גַּעווען אִין נִסָּן, אִין דַּעַם זַעלְבֵן חוּדֶשׁ וואָס זַי זַענען אויסגַעלייזט גַּעוואָרן.

^{נח} עיינן להלן בהערה פד.

^ט ברמב"ן (בא י, ד) : הגני מביא מִחֵר אַרְבֵּה. אַמְרוּ הַמְּפָרְשִׁים שֶׁהָיוּ יָמִים רַבִּים בֵּין מַכַּת הַבְּרַד לְמַכַּת הָאֲרֵבָה, בַּעֲבוּר [שְׁנֵאמַר וְאָכַל אֶת כָּל הָעֵץ] הַצֵּמַח לָכֵם מִן הַשָּׂדֶה. וְעַל דַּעֲתִי לֹא הָיוּ יָמִים רַבִּים בֵּינֵיהֶם, רַק מַעַט, כִּי בִידוּעַ הוּא שֶׁלֹּא נִמְשָׁךְ דִּין הַמַּצְרִיִּים יוֹתֵר מִשְׁנֵה, כִּי מִשְׁנוֹת מִשֶּׁה רַבִּינוּ יוֹדוּעַ זֶה, כִּמוּ שֶׁשְׁנֵינִי בְּמַסַּכַּת עֲדִיּוֹת (ב, י).

[ווייל] ס'שטייט [בײַ מפת אַרְבֶּה] וְאָכַל אֶת כָּל הַצִּמָּח [לְכֶם מִן הַשָּׂדֶה, ובמכת ברד כתיב] [וּרְאֵה ט, לב] וְהַחֲטָה וְהַכְסִימָה לֹא נָכוּ כִּי אֶפְלִיל הִנֵּה, [און] כֹּל מִה שֶׁהוֹתִיר הַבֶּרֶד [אכל הארבה], זײ זענען געווען צי יונג [לְהַשְׁבֵּר במכת ברד], און ס'האָט געמוזט צוריקוואקסן ביז ניסן, [ווען] ס'איז צוריק אויפגעוואקסן פון מַכַּת בָּרָד ביז [מַכַּת] אַרְבֶּה איז שוין [געווען] ניסן.

ער מאַכט דעם חשבון, ס'האָט געדויערט [די עשר מכות] צוועלף חדשים, מ'האָט צוגעוואָרט יעדן [מכה] לויט די צייט. [ואם כן] זאָגט דאָךְ דער רמב״ן אַרויס בפירוש אין פרשת בא, אז מַכַּת הָאֲרֶבֶה איז געווען אין ניסן.

נט

ולפי זה נמצא דשבת של ג' ניסן, היה אותו שבת אשר שבת בו הארבה באמצע המכה

קומט אויס, אז ס'איז הערשט געווען אין חודש ניסן, קומט דאָךְ אויס אז דער ערשטער שַׁבָּת אין ניסן [שחל בג' בן], איז געווען 'דער' שַׁבָּת [ושבת בו הארבה]. די ערשטע וואָך, דער ערשטער שַׁבָּת [שבניסן] איז געווען 'דער' שַׁבָּת וואָס דער אַרְבֶּה האָט גערוהט, ווען ס'איז דעמאָלטס נתברר געוואָרן [זמן השבת].

ס

ובמשך אותו שבת עדיין לא למדו זמן הנכון של שבת ע"י שראו באיזה זמן נח הארבה בכניסת השבת, שהרי עדיין לא ידעו אז אם יהוו הארבה לאחר השבת, כדי שידעו דמה שנה הארבה הוא רק מחמת יום השבת

[והנה] בשעת ווען דער אַרְבֶּה האָט גערוהט, אין שַׁבָּת, האָט מען דאָךְ געקאָנט קלערן אז ס'האָט זיך שוין אינגאַנצן אויפגעהערט, מ'האָט נישט געוואוסט וואָס גייט דאָ פֿאַר ביז ווילאַנג ס'איז דורך [דער שבת, ועל כן באותו שבת עדיין שמרו השבת לפי הזמן שהיו רגילין עד עתה, דהיינו עד השקיעה].

סא

אבל במוצאי אותו שבת, כשראו שחזר מכת הארבה למקומו בשעת צאת הכוכבים דר"ת, נתוודעו כי נח המכה מחמת יום השבת, ולמדו מזה כי עד צאת הכוכבים עדיין יממא הוא, ושמעתה צריכין לשמור השבת גם אחר השקיעה עד צאה"כ דר"ת, וגם להוסיף קצת תוספת שבת בכניסתו וביציאתו

נאָר דערנאָכדעם אז ער איז צוריקגעקומען נאָכן זמן [של מוצאי שבת, לאחר צאת הכוכבים דר"ת, עם קצת הוספה לשם תוספת שבת], האָט מען דערקענט [למפרע] אז ער האָט גערוהט וועגן דעם ווייל ס'איז געווען שַׁבָּת, האָט מען זיך [במוצאי שבת] געלערנט די הלכה פון שַׁבָּת [דזמנה נמשך עד צאת הכוכבים דר"ת, ובנוסף לזה] אז מ'דאַרף האַלטן מיט תוספת שַׁבָּת [בכניסתו וביציאתו].

ס'איז געווען [תחילת שביתת הַאֲרֶבֶה] פרייטאָג פֿאַרנאַכטס האָט זיך אָנגעהויבן 'פֿריער' [ווי צאת הכוכבים דר"ת], וועגן [ווייל] תוספת [שַׁבָּת בכניסתו] איז דעך דאָךְ געווען^ו.

משפט המצריים במצרים שנים עשר חודש. וכן אמר [במכת ארבה, וְאָכַל אֶת] יְתֵר הַפְּלִיטָה הַנְּשֻׁאֲרָת לְכֶם מִן הַבָּרָד, וכתיב [שם, יב] אֶשְׁרֵה הַשָּׂאִיר הַבָּרָד, כי היתה השנה ההיא בעצמה, אם כן היה הברד בחודש אדר בשנה ההיא, לא מקודם לכן, כי השַׁעֲרָה אָבִיב וְהַחֲטָה אֶפְלִיל [ועדיין רכה] ולא יזיק אליה אם יכה הברד מה שצמח ממנה, כי תשוב ותצמיח. ועדיין לא פרתה הגפן ולא הנצו האילנות, ולכן אמר הכתוב [וּרְאֵה ט, כה] וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שֶׁבֶר, כי שבר הענפים והפארות. ואחרי כן בחודש ימים בניסן צמחה החטה והכוסמת, והיא הפליטה הנשארת להם מן הברד, והתחילו העצים להוציא פרח והנצנים נראו. וזה טעם הצומח, כי בא הארבה ואכל פרחיהם והשחית הכל, אשר לא השאיר להם פרח או ציץ, ובחודש הזה עצמו נגאלו.

^ו דאָף שלא הקדים לשבות משעת השקיעה, כדרך שהיו ישראל רגילין, אבל מ"מ הוסיף להקדים איזה זמן, משום תוספת שבת.

[וְשִׁבְתָּהּ הָאָרְכָּה] דער גאַנצער זמן פון שיטת רבינו תם, מיטן תוספת.

[וממילא] האָט מען זיך אויפגעדרינגען [למפרע במוצאי שבת] וויאזוי מ'דארף האַלטן שבת.

סב

ולכן בשבת שניה של י' ניסן, כבר הוסיפו לשמור השבת כהלכתה גם אחרי השקיעה, עד צאת הכוכבים דר"ה, וגם עם תוספת שבת שלפניה ושל אחריה, ונמצא שהיתה יום השבת שהוא 'גדול' בזמנה יותר משאר שבתים שהיו רגילים עד אז, ולכן שפיר נקרא שבת 'הגדול'

און דער שַׁבַּת הַגָּדוֹל איז געווען דער צווייטער שַׁבַּת, אין י' בניסן איז געווען דער צווייטער שַׁבַּת פון חודש ניסן, און זיי זענען דעמאלטס הערשט מיט א שַׁבַּת פריער [שבג' ניסן] געוואָר געוואָרן ווילאנג מ'ברויך האַלטן שַׁבַּת.

[ונמצא כי בשבת הגדול שבעשירי בניסן] האָבן זיי דאָס ערשטע מָאָל געהאַלטן שַׁבַּת כְּדֵת וְכִהְלָכָה, אַסֵּאךְ א גרעסערן זמן ווי ביז דעמאלטס [בכל השנים במצרים]. [וממילא] איז עס טאַקע געווען א שַׁבַּת "הַגָּדוֹל", [שהיה גדול בזמן. ווייל ביי] דער שַׁבַּת זענען זיי געוואָר געוואָרן די הֶלְכָה [פון זמן יציאת השבת].

סג

טאַקע פון מַכַּת הָאָרְכָּה [איז] לְמַדּוֹ צֶדֶק, די מַכַּת הָאָרְכָּה האָט מברר געווען הלכות, אַזוי ווי דער מדרש זאָגט. [ווייל] 'וואָס' דער ארבה האָט געטון, האָט מען געוואוסט אַזוי איז די הלכה, ווייל ס'איז געווען א שליחות מן השמים. ממילא זענען זיי פונעם אָרְכָּה געוואָר געוואָרן 'ווי לאַנג' מ'ברויך האַלטן שַׁבַּת, [וואָס] מ'האָט ביז דעמאלטס נישט געוואוסט.

און דער ערשטער שַׁבַּת נאָך מַכַּת הָאָרְכָּה איז געווען י' בניסן, איז עס געווען א שַׁבַּת "הַגָּדוֹל" בְּפִשְׁטוֹת, ס'איז געווען א "גרועסער שַׁבַּת", מער ווי אַלע שבתים. ס'האָט זיך דעמאלטס אָנגעהויבן [שביתת השבת כהלכה, עד זמן צאת הכוכבים דר"ה].

סד

הקדמה לשיבוש קושיא א (כאופן ראשון)

נאָר אף על פי כן [לבאר] וואָס פאַר א שייכות ס'האָט [שביתת השבת דייקא] מיט דעם נס [של שַׁבַּת הַגָּדוֹל, אשר לכן קבעו זכרון הנס ליום השבת, ולא ליום החודש].

סה

הקדושת יו"ט היה רגיל לפרש אלמלי שמרו 'ישראל' שתי שבתות מיד נגאלין, והכוונה על שמירת שבת עם השתי תוספת שבת שלפניה ושל אחריה, שהו שמוסיפין 'ישראל' על זמן השבת מעצמם, בנוסף על עצם זמן השבת שבתורה [יש לבאר בהקדם וואָס] איך האָב געהערט פון טאַטן זכרוננו לברכה, ער פלעגט אַלץ צו זאָגן, [לפרש בדברי הגמרא] (שבת קח:) אלמלי שמרו ישראל שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת מיד היו נגאלין, וואָס איז דאָס "שְׁתֵּי" שַׁבָּתוֹת, דאָס מיינט מען [מ'זאָל האַלטן] שַׁבַּת [צוזאַמען] מיטן תוספת שַׁבַּת.

בעצם שַׁבַּת שטייט דאָך אין די "תורה הקדושה" [לשמור עצם יום] שַׁבַּת, און "אידן" גיבן ציט^א דעם תוספת, [ויש שתי תוספות], 'פאַר' שַׁבַּת, און 'נאָך' שַׁבַּת, די צוויי

^א ואף שגם זה מדאורייתא (לדעת הרי"ף ורא"ש, וכמו שמזכיר רבינו להלן באות קא), מ"מ השיעור כמה להוסיף מן החול החול על הקדוש, תלוי ברצונם של בני ישראל, דמן התורה סגי להוסיף רגעים מועטים, ובני ישראל יכולין להוסיף עוד כמה זמן.

תוספות' דאָס גיבן שוין אידן צי, נאָך אַ שַׁבָּת, איז עס צוויי שַׁבָּתים, דאָס הייסט [אלמלי שמרו "ישראל"] שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, [דהיינו לשמור השבת] מיט די תּוֹסֶפֶת [שלפניה ושל אחריה], מִיד הָיוּ נִגְאָלִין.
אַזוי פלעגט ער אייביג צו זאָגן. ס'איז געווען מְגָלָא בְּפוּמִיָּה.

סו

ישוב קושיא א - באופן ראשון

הסכמת פרעה לשלח את ישראל היה בזמן מכת בכורות, שהוא עיקר הגאולה, ואתחלתא הגאולה זו היה בשבת הגדול, שאז הודיעו ישראל להמצרים שעתיד להיות מכת בכורות

לאמיר'זשע זען.

'דער' שַׁבָּת [של עשירי בניסן] איז דאָך געווען אַתְחֵלְתָּא דְּגֵאוּלָּה.

און [בני] מִפֶּת בְּכוֹרוֹת איז געווען [גמרא] הגאולה מצד הסכמת פרעה לשלחם, שעל זה כתיב כְּשִׁלְחוּ כָלָה גֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ (בא יא, א), עוד נגע אחד אביא על פְּרֶעָה אַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה (שם).

ממילא [און] מִפֶּת בְּכוֹרוֹת האָט זיך אָנגעהויבן די ערשטע מיט 'דעם' שַׁבָּת, [ווייל] מ'האָט זיי שוין געזאָגט [בשבת הגדול] אז 'אויף דעם אַרױף' האָלט מען דעם קרבן פסח [מבעשור לחודש, לפי שאמר הקב"ה] (בא יב, יג) וְרֵאִיתִי אֶת הָדֵם וּפִסַּחְתִּי עֲלֵכֶם, [כשיהרג את בכורי מצרים]. וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם קָהוֹת.

דאָס איז אלעס תלוי געווען אין דער גאולה.

סז

ולכל זה זכו ישראל ע"י ששמרו אז השבת לראשונה בזמנו הראוי, ביחד עם השתי תוספת שבת שלפניה שלאחריה (וכמו שלמדו ממכת ארבה במוצאי שבת שלפניו), אשר על זה אמרו בגמרא דע"י שמירת שתי שבתות "מיד נגאלין", וכפירוש הקדושת יו"ט

און צו די גאולה מוז מען האָבן שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת [כמבואר בגמרא דע"י זה מיד נגאלין], און דעם שַׁבָּת [של י' ניסן] האָבן זיי געהאָט [לראשונה] שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת [כפירוש הקדושת יו"ט, ווייל] זיי האָבן [עס] געהאַלטן מיט תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת.

[ווייל] דאָס איז געווען דער ערשטער שַׁבָּת 'נאָך מִפֶּת אַרְבֶּה', [שאז למדו לשמור עצם השבת עד צאת הכוכבים דר"ת, וגם עם התוספת שלפניה ושל אחריה, ונמצא דהתוספת שבת שהוסיפו היה בזמנו הראוי לאחר צאת הכוכבים דר"ת].

סח

קומט אויס אז דורך דעם, ווייל ס'איז געווען א שַׁבָּת "הַגְּדוֹל" [בזמנו], איז געשען דעם נס [של לְמַפָּה מִצְרַיִם בְּכּוֹרֵיהֶם].

ווייל מ'האָט [שוין בערב שבת] 'אָנגעהויבן' [דעם שַׁבָּת בכניסתו] מיט תּוֹסֶפֶת, זיי האָבן עס 'מְקַבֵּל' געווען [דעם שַׁבָּת] אין [תורת] תּוֹסֶפֶת [שַׁבָּת]²⁰, זיי האָבן מְקַבֵּל [שַׁבָּת] געווען

²⁰ כי מלבד שנתחדש להם ההלכה כשית רבינו תם, נתחדש להם גם ההלכה של תוספות שבת בכניסתו, שהוא ע"י "שמקבל שבת" מבעוד יום. כי גם שביתת הארבה הוסיף על השבת בכניסתו וביציאתו, בזמן הראוי. ולכן "קיבלו השבת" בראשונה מבעוד יום, מה שלא עשו עדיין מעולם. - ואף שגם בשבתות הקודמות היו שובתין מזמן השקיעה בערב שבת, כי לא ידעו שעדיין יום הוא אף לאחר השקיעה, אבל זה היה רק בחושבם שכבר הוא "עצם השבת", אבל לא היה זה מתוך "קבלת שבת" בתורת "הוספה" מן החול על הקודש, שעל זה אמרו אלמלי שמרו "שתי" שבתות, דהיינו דייקא על הוספת התוספת שבת שבני ישראל מוסיפין מעצמן, וכדברי הקדושת יו"ט.

[לפי זמנו הראוי עם התוספות] אָזוי ווי דער אַרְבֶּה הָאָט געוויזן³⁰, [ווייל] מ'הָאָט געזען ס'איז אָזוי מִן הַשָּׁמַיִם דִּי הִלְכָּה, הָאָט מען עס מְקַבֵּל געווען [להוסיף מן החול על הקודש בתורת "תוספת שבת", און] דורכדעם הָאָט געקאָנט געשען דאָס נס [של לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם, בזכות שמירת "שתי שבתות", דהיינו השבת עם 'התוספת' וכפירוש הקדושת יו"ט, שעל זה אמרו בגמרא דאם שומרים שתי שבתות "מיד נגאלין"].

סט

תשלום ישוב קושיא ב - באופן ראשון

טעם דירן וטעם הפוסקים במה שנקרא שְׁבֶת "הַגְדוּל", הם הא בהא תליא. כי ע"י ששמו השבת בזמן גדול עם התוספות שע"ז מיד נגאלין, וכמעט דירן, ע"י זכו לאתחלתא דגאולה בהנס של לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם. וע"י שהיה אותו הנס, לכן נקרא שְׁבֶת "הַגְדוּל" על שם נס הגדול שאירע בו, וכמעט הפוסקים

איבערדעם איז ביידע אָמַת.

ווייל ס'איז געווען א, זיי האָבן געהאַלטן א גרויסן שְׁבֶת, [דהיינו] מיט תּוֹסֶפֶת [שעל ידי זה "מיד נגאלין"], איז געשען דאָס נס [של שְׁבֶת הַגְדוּל, שנתקיים לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם, ונעשה אתחלתא דגאולה והחירות שהיה במכת בכורות].

און ווייל ס'איז געשען דעס נס [שהרגו הבכורים בהמצריים, לכן] הייסט עס טאַקע ווידעראום "שְׁבֶת" הַגְדוּל, דורכן גרויסן נס, [וכדברי הטור ושאר פוסקים]³¹.

איבערדעם איז דאָס ביידע הָא בְּהָא תְּלִיא. ס'הייסט פאַרדעם [שְׁבֶת הַגְדוּל] דורכן גרויס נס [וכדברי הפוסקים], און פאַרוואָס איז געווען דאָס גרויסע נס, ווייל ס'איז פֿשוט א שְׁבֶת "הַגְדוּל", [דהיינו] מ'הָאָט עס געהאַלטן מיטן תּוֹסֶפֶת. [הן] מיטן תּוֹסֶפֶת [בכניסתו ויציאתו], און [הן] מיטן זָמַן וואָס איז כֶּדֶת וְכִהְלָכָה [כשיטת רבינו תם]³², וואָס מ'ווייסט בְּשָׁמַיִם. - על כל פנים איז דאָס הָא בְּהָא תְּלִיא [טעם דירן, וטעם הפוסקים].

ע

השלמת ישוב הקושיות בענין מַכַּת הָאֲרֶבֶה³³

הקדמה לישוב קושיא ד - (עד אחר אות עד)

לאָמיר זען [ליישיב שאר הקושיות שדקדקנו בפסוקי מַכַּת הָאֲרֶבֶה].

[דלפי האמור] קומט אויס, פון [לאחר] מַכַּת הָאֲרֶבֶה האָבן אידן געהאַלטן שְׁבֶת 'הַגְדוּל', [בזמן גדול עם התוספות], נאָךְ 'אין מִצְרַיִם'.

³⁰ כי הארבה נח קצת מבעוד יום, וכן נח עד לתוך הלילה במוציא שבת, בנוסף למה שנח גם לאחר השקיעה עד צאת הכוכבים. ומזה ראוי כי זממן התחלת שביתת הארבה בערב שבת, עד זמן סיום שביתת הארבה במוציא שבת, היה יותר מכ"ד מעות של מצת ללעת, ועל כן הבינו שזהו מצד שיש גם חיוב תוספת שבת לפניה ולאחריה, וע"כ למדו מזה גם ענין תוספת שבת, והבן.

³¹ ויען כי שמירת השבת עם התוספות, הוא שגרם שיזכו להנס, לכן קבעו זכרון הנס על יום השבת, ולא על יום החדוש. ומיושב הקושיא (ב) שדקדקנו בתחלת הדרוש.

³² אשר זהו שיטת רוב הראשונים, וכן פסק השולחן ערוך (א"ח רסא, ב) ונושאי כליו כדעת רבינו תם, כמבואר באריכות בספר מנחת כהן (מבוא השמש מאמר א' פ"ג ופ"ט), וכן דעת רוב גדולי אחרונים דשני שקיעות לשמש, ואחר שקיעה הראשונה עדיין יום גמור, ואחר שקיעה השנייה הוא בין השמשות עד צאת הכוכבים. וחלילה להקל נגד פסק השולחן ערוך שהוא לנו כיתר שלא תמוט בפרט באיסור שבת החמורה שהוא באיסור סקילה אין להקדים ולעשות מלאכה עד אחר גמר שקיעה שניה שאז וודאי לילה לשיטות הנ"ל. (לשון רבינו בשו"ת דברי יואל, סימן יח).

³³ ומתוכו מתבאר גם הקדמה לאופן שני בקריאת השם שבת "הגדול" (קושיא ב), המבואר להלן באות פה.

עא

ביאור הפסוק: או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי

הרבותא הוא, כי בעוד שהיו ישראל "בקרוב" מצרים, כבר זכו אז בשבת האחרונה לשמור את השבת כראוי, אשר ע"י השבת נבחרו ישראל מכל העמים, וכדכתיב כי אות היא ביני וביניכם

[ובזה יש לפרש לשון הכתוב וואס] ס'שטייט (ואתחנן ד, לד) או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" [במסת "באותות" ובמפתים. דהכוונה כי משמיענו הכתוב דאפילו] ווילאנג זיי זענען בקרב גוי (כשעדיין היו בארץ מצרים), האט מען אויכעט ארויסגענומען אידן פון 'בקרבים', (ע"י הודעת שמירת שבת כהלכתו לפי זמן הנכון, ועם התוספות שבת).

ווען זיי זענען ארויסגעקומען פון מצרים, [און] מ'האט געגעבן שבת אין מרה און ביי מתן תורה, האט מען אודאי געזאגט פדת ופהלכה. [ואין בזה רבותא].

אבער ווילאנג זיי זענען נאך 'אין מצרים', [מאן יימר] זאלן זיי שוין וויסן די הלכה? [שהיה] דעמאלטס איז דאך נאכנישט געווען דעם התגלות מן השמים.

נאך דורך מפת הארבה זענען זיי דאס געווארן געווארן, [ונמצא דאפילו] ווילאנג זיי זענען נאך געווען 'אין מצרים', האבן זיי שוין געהאלטן די "אותות" [של שבת עם התוספות (וכדלקמן)].

[וזה שמשמיענו הכתוב לקחת לו גוי^ט בעוד שהוא "בקרוב גוי", במסת "באותות" ובמפתים, ע"י שזכו ישראל בשבת האחרונה שבמצרים לשמור "אות השבת" כדת כראוי וכנכון].

עב

השבת נקרא "אות"

ג' מצות נקראים "אות", מילה תפילין ושבת, וצריכין לקיים בכל יום שתי אותות, דהיינו בחול מילה ותפילין, ובשבת מילה ושבת (וכן ביו"ט שנקרא אות, ולדעת הוורד וכמה ראשונים גם חוה"מ נקרא אות)

[דהנה] ס'שטייט שבת ווערט אנגערופן אן אות, [שנאמר] (תשא לא, יג) פי "אות" היא ביני וביניכם.

א איד מוז האבן [בכל יום] שתי אותות שטייט דאך^ט, דער אות שבת און מילה און תפילין זענען די דריי אותות^ט, [און] אייביג מוז מען האבן צוויי. [דביוס] "שבת" איז דאך דא דער אות שבת און אות מילה, [ולכן אין צריך להניח תפילין בשבת. און] "אינדערוואכן" איז דא תפילין [לאות השני, במקום השבת]^ז.

^ט וביאור הלשון הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי", הוא כי בשמירת 'אות' השבת נבחרו בני ישראל לה' מתוך כל העמים, וכדכתיב בפרשת כי תשא (לא, יג-יז): ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו, כי 'אות' היא ביני וביניכם לדתיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם. ופירש רש"י: כי אות היא ביני וביניכם. אות גדולה היא בינינו שבחתי בכס, בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה. לדעת 'האומות' בה פי אני ה' מקדשכם.

^ט בהקדמת תיקוני זוהר (דף ב:): ועוד, אלין דנטרין אות ברית בתחומיה, דאיהו שמונה ימים, ונטרין אות שבת בתחומיה וכו', דבגיניהו אוקמוה מארי מתניתין, דלא אשתכח בר נש פחות מתרניהו. כתיב לא תקח האם על הבנים, ואינון דלא אשתכחו בכל יומא בשמי אותות אלו דאינון אות תפילין ואות ברית מילה, ובשבת אות ברית ואות שבת, כתיב בהון שלח תשלח את האם וכו'. וצריך בר נש דלא ישתכח בכל יומא פחות מתרניהו, ואי לא, עליה אתמר (משלי יז, כח) ונרץ אלופיה דעלמא משכינתא וכו'.

^ט דגם תפילין נקראו "אות", שנאמר (בא יז, ט) והיה לך "לאות" על ירך, ונאמר (ואתחנן ו, ח) וקשרתם "לאות" על ירך. וברית מילה נקרא "אות", שנאמר (לך יז, יא) ונמלתם את בשר ערלתכם והיה "לאות" ברית ביני וביניכם.

^ז ומה יומתק בזה, מה שקודם הגאולה הוצרכו לקיים גם מצות מילה בעת הקרבת ואכילת הקרבן פסח, כמבואר בדברי חז"ל שהיה בידם דם פסח ודם מילה. וכן מובן מה שנצטוו ביום א' דפסח במצות תפילין כמבואר בפרשת קדש והיה כי יביאך שבסוף פרשת בא (וכנאמר שם וזכור את היום הזה וגו', היום אתם יוצאים וגו'). כי כל זה היה צורך להגאולה שיהיה בידם זכות השתי אותות שבכל יום (ולכן גם את התפילין נאמר להם אף שאז היה ביו"ט, כדי שיקבלו עליהם לקיימו לאחר היו"ט).

עג

איבערדעם הייסט דאך - ווי דער זוהר הקדוש זאגט דאך^{עא} - אז דאס הייסט מבזה את המועדות (ע"י אבות ג, יא) אז מ'לייגט תפילין [אום] חול המועד, ווייל ס'איז אויך אן "אות" [גם ימי חול המועד].

עד

ובאמת גם בשבת אחת יש שתי אותות, שהם עצם השבת, עם התוספות שבת [יהיה איך שיהיה הרי השבת נקרא אות], איבערהויפט אז ס'איז דא צוויי שבתים [בשמירת שבת אחת, דהיינו עצם השבת, עם תוספת השבת]^{עב}, איז דאס שתי אותות.

עה

ישוב קושיא ד

ולזה אמר הכתוב דייקא במכת הארבה, למען שתי "אותותי" אלה "בקרבנו", דהיינו שע"י מכת הארבה ילמדו ישראל לקיים 'אותות' השבת, גם בעוד שהם 'בקרב' מצרים איבערדעם דאס איז דער פשט [בפסוק] בא אל פרעה, ביי מפת הארבה [דייקא] שטייט פי אני הכבדתי את לבו וגו' למען שתי "אותותי" אלה "בקרבנו", דער בקרבנו

ומ"מ לא מפרש כן רבינו בהלשון רבים של למען שתי "אותותי" אלה, כי השתי אותות הם שבת ומילה (רק מפרש דהם עצם שבת, ותוספת שבת). כי רק אות השבת בא להם ע"י מכת הארבה דייקא, משא"כ אות מילה ותפילין אינו תלוי במכת ארבה, ורבינו נחית לתרץ כאן למה נאמר פסוק זה אצל מכת ארבה דייקא, וכמו שמדויק בדברי רבינו לעיל בקושיא ד.

^{עא} במדרש הנעלם שבזוהר חדש (על ש"ש, דפוס מונקאטש ח:). והובא בתוך לשון הבית יוסף (אור"ח סימן לא, עם קצת קיצור כדרכו של הב"י), שהביא שם הב"י פלוגתת הראשונים אם חול המועד חייב בתפילין או אסור בתפילין, ועל זה סיים שם בזה"ל: ועכשיו נהגו כל בני ספרד שלא להניחם בחול המועד, ושמעתי שמקודם היו מניחים אותם בחול המועד כדברי הרא"ש, ואחר כך מצאו שכתב רבי שמעון בר יוחי במאמר אחד שאסור להניחם בחול המועד, ועל כן נמנעו מלהניחם בחול המועד. וכן כתב מורי דודי הה"ר יצחק קארו ז"ל בתשובה.

והמאמר ההוא איתיה במדרש הנעלם לשיר השירים על פסוק (שה"ש א, ג) לריח שמניך טובים, וזה לשונו: רב המנונא סבא הכי אמר, אלין אינון ימים דאקרנון "טובים", ואינון תפילין דרישא דקודשא בריך הוא מנח לון, ועל דא אקרנון טובים, בגין דאינון נהרין ברישא דקודשא עילאה. ובכל אתר, ימים טובים אינון תפילין ד"דרישא" דקודשא בריך הוא מנח לון. חולו של מועד, דלא אקרי יום טוב, אלין תפילין ד"דרועא", דהא לית לה לסהרא מגרמא כלום אלא מנהירו דיום טוב, תפילין דדרועא דאיהי תפילין של יד לא נהירו אלא מגו נהירו דתפילין של ראש. תפלה דרישא "יום טוב". תפלה דדרועא "חולו של מועד". ושפיר קאמר, והכי איהו. ועל דא, חולו של מועד אינון לענין עבדתא קנונא דיום טוב, ואצטריך חדנה קנונא דיליה. ובגיני כך, באלין יומין דאינון תפילין דמארי עלמא, אסור לאנחא שאר תפילין, דהא אלין יומין דאינון תפילין עילאין שריין על ירישהון דישאל קדישין.

רבי אלעזר שאיל לרבי שמעון אבוי, תינח תפילין דרישא, דשריין על ירישהון דישאל קדישין ביום טוב. תפילין דדרועא דאיהי חולו של מועד, היך אגן אחידן לה. אמר ליה, בגין דאגן אחידן לה, נאיהי יד פהא, אסור למעבד עבדתא בסטרא דילה, ואצטריך למעבד חדנה בסטרא דתפילין דרישא, ועמא קדישא אחידן תפילין דמארי עלמא ושריין עליהו ביום טוב ובחולו של מועד, ואסור לאעבדא תפילין דמארי עלמא ולאנחא תפילין אחרינן. דאינון דיוקנא ודיוקנא תתא. [והוא משל] למלכא דבצי לנטרא ליה לעבדיה, אמר ליה עבדי דיוקנא דחומתא דילי, כל זמנא דההוא דיוקנא יתחזי ערך, כולי עלמא יזועון וידחלון מינה. לבתר מגו דחימו עילאה דקא דחים ליה מלכא, יתב בדיה חומתא דגושפנקא עילאה דיליה, כיון דאחיד חומתא דיליה דמלכא בדיה, שביק מניה ההוא דיוקנא דאיהו עבד. אי ההוא עבדא דחי חומתא עילאה דמלכא, בגין ההוא חומתא דאיהו עבד, ודאי בר קטולא איהו ההוא עבדא, בגין דאיהו עבד קלנא בחומתא דמלכא, ולא חישי ליקריה. ובגיני כך, אסור לעמא קדישא לדרחא חומתא דמלכא עילאה דשרי עין, בגין דיוקנא דאגן עבדין. האי במועד ובחולו של מועד, וכל שכן בשבת, ככולא שריא עין. [עכ"ל המדרש הנעלם, ועיי"ש עוד].

[וסיים הב"י] ומאחר שבתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירושו, מי יערב לבו לגשת לעבור בקום עשה על דברי רבי שמעון בן יוחי, המפליג כל כך באיסור הנחתן.

^{עב} ולפירושה הקדושת יו"ט, דהשתי תוספות בעצמן, הם שתי שבתות, אם כן יש אי ג' אותות של שבת, עצם השבת והשתי תוספות.

גייט אַרויף אויף אידן גייט דאָס אַרויף, ווען אידן זענען נאָך "בְּקֶרְבּוֹ" [של מצרים, והוא כסנגון שפירשנו לעיל בהלשון "גוי מקרב גוי", והכוונה כי] ווען אידן זענען 'נאָך אין מצרים' זאלן זיי שוין האבן די שתי אותות, (דהיינו) שתי שבתות.

ען

ואמר לַמֶּעַן שְׁתִּי אוֹתוֹתֵי "אֱלֹה", כִּי גַם זֶה רֹמְזוֹ עַל הַשֵּׁבֶת, וְכִמּוֹ שֶׁלִּמְדוֹ מִקְסָפָּר
ל"ט מֵאֲכֻת מִהַפְסֹק "אֱלֹה" הַדְּבָרִים, דִּהּוּא בְּנִימִטְרִיא ל"ו, וְעַם הַג' אוֹתִיּוֹת הוּא ל"ט

[און] "אַלֶּה" מיינט מען דאָך אויך שִׁבֶּת, די גמרא דִּרְשֵׁנ'ט דאָך^{עב} די ל"ט מלאכות פון "אַלֶּה" הִדְבָּרִים [אַשׁוּר צָנָה ה' לַעֲשׂוֹת אִתָּם, שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קִדְּשׁ שִׁבֶּת שִׁבְתוֹן לֵה'] (ויקהל לה, א-b), לערנט מען [אַרויס ל"ט מלאכות האסורות בשבת, ווין] די גמרא מאַכט דעם חשבון, "אַלֶּה" דאָס באטרעפט ל"ו, און מיט די [ג'] אותיות איז עס ל"ט, לערנט דאָך די גמרא ארויס ל"ט מלאכות פון "אלה".

עז

[איבערדעם] זאגט ער לְמַעַן שְׁתִּי "אוֹתוֹתֵי" "אֱלֹהִי", [בעור שהם במצרים] נֶאֱךְ "בְּקִרְבּוֹ".
[און] דאָס גייט אַרויף אויף אידן, [שבהם הושם האותות האלה עַד].

עת

ישוב קושיא ג

וכיון דמיירי מהשפעת השבת, אמר לַמֶּעַן "שְׁתִּי", ופירש'י שאשית אֲנִי, כי השפעת השבת בא מן הקב"ה בעצמו
און [מה שפירש רש"י בתיבת] שְׁתִּי, שִׁימִי, שְׁאֲשִׁית אֲנִי. [הכוונה ווייל] דִּי הַשְׁפָּעָה פון
שְׁבֶת קומט פון "הקדוש ברוך הוא"^ע, [בדכתיב] (אמור כג, א) שְׁבֶת הִיא לֵה'.

עט

ישוב קושיא ד - באופן שני

[והקדמה ליישוב קושיא ה']

ווידעראום קען נאך זיין [בכוונת הכתוב] לְמַעַן שְׁתִּי אוֹתוֹתִי אֱלֹה בְּקִרְבּוֹ, [ומה שאומר זאת ד"קא במכת הארבה].

פ

ככלי יקר במאר טעם לעונש מכת ארכה, דהוא יען שאמרו הָבָה נִתְחַכְּמָהּ לוֹ פֶּן יִרְבֶּה, ורצו לבטל בזה ברכת הַרְבֵּה "אַרְבֶּה" אֶת יִרְעֶה, לכן בא עליהם "אַרְבֶּה". ונמצא דבמכה זו היה המודה כנגד מדה, מחמת האותיות הדומות שבתוכה "אַרְבֶּה" דער כלי יקר זאָגט אין פרשת וארא, זאָגט ער א טעם אויף יעדע מכה (מיט) וואָס ס'איז מדה כנגד מדה [קעגן] וואָס זיי האבן אַלץ געטון [פאר אידן].

פא

אין מדרש שטייט אויך טעמים^{טז}, נאר דער כלי יקר זאגט אויך [טעמים]^{טז}.

^{עב} בגמרא שבת (ע. וצד): תניא רבי אומר, דְּבָרִים, אֵלֶּה הַדְּבָרִים, אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיוני. ופירש"י בדף צז: דברים הדברים אלה הדברים. גבי שבת, דכתיב בויקהל (לה, א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה וגו', דברים משמע תרין, ה"א מרב' חד, הא תלת, אלה בגימטריא תלתין ושש, אלו שלשים ותשע וכו'.

^{עד} ולא כפי פשוטו, דהאותות הושמו בקרב פרעה ומצרים.

^עה וכידוע דשבת קביעא וקיימא מן השמים, ולא כביום טוב דתלוי בקביעות בית דין, וישראל הוא דקדשינהו לזמנים, כמבואר בגמרא (ביצה יז. ופסחים קיז.) וע"כ באורך בריש ספר סידורו של שבת (ח"א ריש שורש א.).

^{ע"ו} **בתחומא** (וארא, יד), **ילקוט שמעוני** (רמז קפב), **ותנא דבי אליהו** (פרק ז).

^{ע"י} **בבלי יקר** (וארא, ז): בעשרה מאמרות של עשרה מכות אלו, רבו בהם הדעות למה זה ועל מה זה, וכל המפרשים יצאו ללקוט טעמים איש לפי שכלו. גם אני לא אחשוף פה לקרב רעיונות אל פשטי המקראות וכו'...

מילא, די תורה הקדושה איז ניתן לדרוש [בכמה פנים, ומותר להוסיף עוד טעמים מלבד טעמים המבוארים בדברי חכז"ל].

פב

ער זאגט דארטן טעמים אויף יעדע מִכָּה [מיט] וואָס ס'איז געווען מִדָּה כִּנְגַד מִדָּה, ענדליך [=לבסוף] ווען ס'קומט צו מַכַּת הָאֲרֶבָה, זאגט ער אזוי:

אידן הָאָבֵן געהאַט א הבטחה - אברהם אבינו, - הָרִבָּה אֲרֶבָה אֶת זֶרְעָךְ (וירא כב, יז), און די מִצְרַיִים הָאָבֵן גוזר געווען גזירות, זיי הָאָבֵן דאָס געוואָלט מְבַטֵּל זיין, [וכמו שאמר] הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבָּה (שמות א, ט), און אַלע גזירות זענען געוועזן אויף מְבַטֵּל צו זיין אידן פון פריה ורביה, ס'זאל נישט זיין 'מער', [ונמצא] זיי הָאָבֵן געוואָלט מבטל זיין די ברכה פון הָרִבָּה אֲרֶבָה.

איבערדעם, [מכת] "אֲרֶבָה" איז אותיות [הִרְבָּה] "אֲרֶבָה", 'היישעריק' איז די זעלבע אותיות וואָס 'אֲרֶבָה' אֶת זֶרְעָךְ. איבערדעם איז דאָס אויך געווען מִדָּה כִּנְגַד מִדָּה, [ווייל] זיי הָאָבֵן געוואָלט מבטל זיין 'די' אותיות, 'די' ברכה [פון 'אֲרֶבָה']. איבערדעם האָט מען זיי דאָס געגעבן מַכַּת הָאֲרֶבָה^ט. אזוי שטייט אין כלי יקר.

פג

ובזה יש לפרש דיוק לשון הכתוב לִמְעַן שְׁתִּי "אותותי" אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ, והכוונה שאשים בהם מכה שיש בה 'אותיות' הדומות לענין מעשיהם, שרצו לבטל ברכת ה'רבה' "אֲרֶבָה"

האָב איך געקלערט, קאָן זיין אז דאָס איז אפשר מדוקדק אין פסוק [שאמר כן דייקא] ביי מַכַּת הָאֲרֶבָה, לִמְעַן שְׁתִּי "אותותי" אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ, די "אותיות" וואָס זיי הָאָבֵן געוואָלט מְבַטֵּל זיין, [וכונת הכתוב כי] די מכה איז דאָךְ נאָר וועגן די 'אותיות', ס'איז נישט מדה כנגד מדה פון די "מעשים" [רק לפי האותיות].

[ווייל] לכאורה ווי קומט מַכַּת הָאֲרֶבָה צו דער מדה, [וואו קומט עס] צו דעם [למניעת פריה ורביה], איז דאָךְ נאָר [פֶּשֶׁט] ווייל ס'איז די זעלבע 'אותיות', איז דאָךְ עס אַנדערש [משאר המכות, ווייל] איבעראַל איז די "מעשה" מדה כנגד מדה, און דאָ איז נאָר די "אותיות" [מדה כנגד מדה].

איבערדעם האָט דער פסוק געזאָגט לִמְעַן שְׁתִּי "אותותי" אֵלֶּה. [ולדרך זה נמצא כי תיבת בְּקִרְבּוֹ] דאָס גייט טאַקע אַרויף צוריק אויף פֶּרְעָה'ן [וכמובן הפשוט, ודלא כדרך הראשון דלעיל, והכוונה שיענש מיט] 'די' אותיות^ט.

ארכה בא עליהם, לפי שרצו לבטל מִשְׁרָאֵל וְהִרְבָּה אֲרֶבָה אֶת זֶרְעָךְ (וירא כב, יז), ואמר פֶּן יִרְבָּה (שמות א, ט), על כן שלח עליהם אֲרֶבָה, כי לשון אֲרֶבָה משמש על הירבוי, כמו שנאמר (שופטים ו, ה) וְכָאוּ כְּדִי אֲרֶבָה לָרֹב, וכתוב (ירמ' מז, כג) פִּי רִבּוֹ מֵאֲרֶבָה. [ורבינו מוסיף לפרש בדבריו, שהוא לשון נופל על לשון באותיות שוות, והבין].

^ט וְעַ"ז בְּנוּעַם אֵלִימֶלֶךְ (בא) וזל"ק: ויאמר ה' אֵל מִשָּׁה נָטָה יָדָךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֲרֶבָה. ויש לדקדק על הלשון בְּאֲרֶבָה וכו'. אך הענין הוא כי כל המכות שבאו על פרעה היה על איזה זכות שהיה להם לישראל, או שהיה להם, ועל אותו זכות במכוון בא המכה כנגדו וכו'. והוא בְּאֲרֶבָה, בשביל שאמרתי ארכה, הִרְבָּה אֲרֶבָה אֶת זֶרְעָךְ.

^{טט} וְעַיִן בַּחֲנִינָה הוּא גַם בַּס'ג בא תשכ"ז (עם הוספות נופך), שהביא דברי הכלי יקר ועל זה מוסיף וזל"ק: נאָר איך האָב געזען ס'איז דאָ א סעד לדבריו [של הכלי יקר], איך האָב געזען דער ש"ך על התורה, זאגט ער, דעס וואָס ס'שטייט [ברמב"ן] בשם רבינו חננאל] אז פון דעמאָלטס אָן איז נישט געווען קיין ארכה אין מצרים, זאגט דער ש"ך על התורה [אז] ס'איז 'פריער' אויך נישט געווען קיין ארכה אין מצרים, פאָרוואָס, ווייל הָגֵר איז געווען בת פרעה, און זי האָט געהאַט א ברכה (וירא כב, יז) הִרְבָּה אֲרֶבָה אֶת זֶרְעָךְ, האָט זי דער מלאך געבענטשט, האָט זי געהאַט פון "ארכה" א ברכה, איבערדעם האָט זי שוין נישט געהאַט קיין קללה פון "ארכה", איבערדעם איז קיינמאָל נישט געווען קיין ארכה אין מצרים, נאָר דעמאָלטס איין מאָל האָט מען עס אַרפֿאָגעברענגט [במכת

פר

ישוב קושיא ה

ואמר כאן הכתוב וְלִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵי בְנֵיךָ, לְבִשֵּׁר לָהֶם בָּנִים וּבְנֵי בָנִים (וכדרך שאמרו במכילתא בפסוק כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם). כי ממכת ארבה שנענשו המצריים על שרצו לבטל ברכת ריבוי הבנים, ראו כי רצון הקב"ה להמשיך גם הלאה את הברכה של ריבוי הבנים, ושלא תתבטל מהם הברכה

איבערדעם פֿאַרשטייט מען וואָס ס'שטייט וְלִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵי בְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ.

[והוא על דרך וואָס] ס'שטייט אין די מכילתא [פרשת בא, על הפסוק] (יב, כו) וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם וגו', בשורה טובה נתבשרו, שיהיה להם בנים ובני בנים.

[ועל דרך זה יש לומר דנתבשרו כן מתוך מכת הארבה. כי לפי האמור בשם הכלי יקר, נמצא דמכת ארבה היה לעונש על שרצו המצריים למנוע את ישראל מברכת ריבוי הבנים, נמצא כן] ממילא דורכדעם וואָס דער בורא כל עולמים האָט דאָס פֿאַר זיי געגעבן [העונש של מכת האַרְבֶּה], איז דאָךְ בְּטֵל געוואָרן זייער מַחֲשָׁבָה [של מניעת ברכת הבנים], איז דאָךְ א סימן געווען אז דער בורא כל עולמים וועט נאָךְ ווייטער [ממשיך זיין די ברכה, און] אז 'די' ברכה איז געבליבן פון הַרְבֵּה אַרְבֶּה [אַתָּה זִרְעָה, וממילא] וועט קאָנען זיין לִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵי בְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ.

[וממילא] האָט דאָס א שייכות, איבערדעם שטייט 'דאָ' ביי דער מַכַּת הַאֲרֶבֶה [דער] וְלִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזֵי בְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ.

פה

המשך ישוב הקושיות בענין שֶׁבַת הַגָּדוֹל

(עד סוף הדרוש)

ישוב קושיא ב - באופן שני

בברכת ריבוי הבנים נתברך יעקב אבינו בלשון כִּי לְגוֹי אֲשִׁימְךָ שֵׁם, והרי שברכה זו נקרא בלשון "גָּדוֹל"

איבערדעם [נמצאנו עוד טעם על מה שנקרא שֶׁבַת "הַגָּדוֹל"].

[דהנה] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פֿאַר אברהם אבינו הַרְבֵּה אַרְבֶּה אַתָּה זִרְעָה, און [כמו כן] ביי יעקב אבינו שטייט דאָךְ (ויגש מו, א) כִּי לְגוֹי "גָּדוֹל" אֲשִׁימְךָ שֵׁם [במצרים. שטייט] לְגוֹי "גָּדוֹל", [אז] ער וועט 'דאָרט' נתרבה ווערן.⁹ על כל פנים טרעפט מען [אז] דאָס ווערט אָנגערופן מיט די ברכה פון "גָּדוֹל".

ארבה, און דורך תפלתו של משה איז עס ווייטער אוועק, אזו זאָגט דער ש"ך. זעט דאָךְ עפעס אויס טאַקע [נדבר הכלי יקר, אז] דאָס האָט עפעס א שייכות.

נאָר וואָס דען, די אלע מכות זענען מדה כנגד מדה פון די 'מעשים', און דעם איז מדה כנגד מדה פון די 'אותיות', [ווייל] 'דעם' איז אותיות ארבה, און 'דעם' איז אויך אותיות ארבה. לכאורה איז דאָךְ גאָרנישט קיין דמיון, דעם איז היישריק און דעם איז הרבה את זרעך, נאָר די אותיות [זענען די זעלבע].

[ולפי זה] קען זיין, דער אר"י הקדוש זאָגט - איך האָב געזען אסאך ברענגן עס פון א מדרש, נאָר דער אר"י הקדוש זאָגט עס אויך, דער ישמח משה ברענגט עס אויך אין די וואָכענדיגע סדרה, - [אז למען שיתן] "אותות", מיינט מען די אותיות, "אותות" אַלָּה, 'די' אותיות. דער ישמח משה טייטשט מיט דעם [אז] מ'מיינט דעם שם, דער בורא כל עולמים האָט געמאַכט דעמאָלטס דעם יחוס, דער בורא כל עולמים האָט דאָרט געשטעלט דעם נאָמען "החנוכי, הפלאי", ער זאָל ווייזן אז זיי האָבן זיך נישט נתערב געוועזן מיט זי' [כמבואר ברש"י פרשת פינחס]. "אותות" [מיינט] די אותיות פונעם שם.

נאָר לדרכיננו, לדרך הכלי יקר מיטן ש"ך, קען מען זאָגן אזוי. דער בורא כל עולמים האָט פֿאַרדעם געשיקט "אַרְבֶּה", ווייל ער [פרעה] האָט געוואָלט מבטל זיין הַרְבֵּה "אַרְבֶּה", ווייל ער האָט געוואָלט מבטל זיין די אותיות "ארבה", העט מען אים געגעבן די מכה וואָס ס'איז די זעלבע אותיות. איבערדעם זאָגט ער לִמְעַן שְׁתִּי "אותות" אַלָּה קָרָבּוּ, די 'אותיות' טאַקע, די זעלבע אותיות וואָס ער האָט געוואָלט מבטל זיין, האָט מען אים געגעבן פֿאַר א מכה.

⁹ וע"י קיום ברכה זו שנתברך יעקב, נתקיים גם ההבטחה שנתברך אברהם (לך יב, ב) וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי "גָּדוֹל".

פו

ולכן לאחר מכת הארבה שנתחזקה ברכת לגוי "גדול", ועי"ז נמשך גם כן דבשבת שלאחריו שמרו את השבת עם התוספת (שהוא שתי שבתות), ועי"ז וכו' להגאולה ונתקיים המשך ברכה זו, ולכן נקרא זה בשם שבת "הגדול"

איבערדעם נאך די מפת הארבה [כשנתחזקה הברכה של לגוי "גדול" אשימך, אבער] ס'דארף זיין צוויי בחינות, [ווייל] ס'האט אבער 'דאך' נאך געפעלט די [סגולת] שתי שבתות, [וועל כן] אין דעם שבת [של עשירי בניסן] איז דעם וואס ס'שטייט [לגוי "גדול"] נתקיים געווארן, [ווייל] מ'האט [שוין] געזען ס'וועט זיין די גאולה, [וממילא] וועט בלייבן די ברכה פון לגוי "גדול" אשימך, איבערדעם האט מען עס גערופן שבת "הגדול", ווייל דאס האט מקיים די ברכה פון לגוי "גדול" אשימך שם.

פז

הקדמה לישוב קושיא א-ב (באופן חדש)

ביאור הפסוק: וספרתם לכם ממחרת השבת

חב"ל קיבלו ודרשו כי ממחרת השבת פירושו ממחרת יום טוב א' דפסח, ולא כהצדוקים שפירשו דהוא יום ראשון בשבת אבער ס'קען זיין [עוד טעם על שם שבת הגדול].

[ויבאר גם וואס] ס'שטייט [אמור כג, טו] וספרתם לכם ממחרת השבת וגו', וואס די צדוקים האבן פון דעם גענומען אז עצרת מוז זיין אייביג אחר השבת, ווייל ס'שטייט ממחרת השבת.

[אבער] חכמינו ז"ל [מנחות סה: טו-] האבן מברר געווען אז ניין, ס'איז ממחרת יום טוב. איי ס'שטייט ממחרת 'השבת', דאס מיינט מען 'יום טוב', [ווייל] יום טוב ווערט אויך אנגערופן שבת.

פח

ולכאורה צריך טעם למה כתבה התורה בלשון כזה שיש בה מקום להטעות, ולא נאמר ממחרת יום טוב

לכאורה איז דאך א קשיא^{פא}, דער בורא כל עולמים [איז דאך] מגיד מראשית אחרית [ישעי' מו, י], - ס'ברויך האבן א טעם אלעס, - מ'האט דאך געוואוסט אז ס'וועט אויפשטיין צדוקים און פון דאנעט וועט מען ארויסנעמען דעם טעות, זיי וועלן זאגן [פון] ממחרת השבת [אז] עצרת אחר השבת.

[וקשה] פארוואס האט מען דא געשטעלט [א מקום לטעות. והלא בכל התורה] איבעראל ווערט דאך אנגערופן יום טוב [בלשון] מקרא קדש, [אדער] יום טוב, [ואם כן] מה המקרא חסר ווען ער זאגט טאקע [דא אויך] וספרתם לכם ממחרת יום טוב. וואס דארף מען דא זאגן ממחרת 'השבת', פונקט דא דארף מען אנרופן דעם יום טוב "שבת", אז די צדוקים זאלן קענען אפגרייזן און ארויסלערנען.

פט

ביאור הגמרא: אלמלי שמרו "שתי שבתות"

ויש לומר בהקדם לכאר עוד כוונה במה שאמרו אלמלי שמרו ישראל "שתי שבתות" דייקא מיד נגאלין

נאך קען זיין אזוי. די גמרא זאגט אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות [מיד נגאלין]. [ולכאורה] וואס דארף זיין שתי שבתות [דוקא, ולמה לא סגי בשבת אחת]^{פב}.

^{פא} כמו שהקשה בבני יששכר (ניסן יב, ה), עיי"ש בלשונו.

^{פב} שהרי במקום אחר אמרו (שמות רבה כה, יב. מדרש תהלים צ"ה, זוהר חדש יתרו מב. ותיקוני זוהר נז). דאלמלי שמרו "שבת אחת" מיד נגאלין. (כן מדייק רבינו במקומות אחרים).

צ

דהנה מבואר בוודאי כי קל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, דביום השבת נמשך כל ההשפעה להשבע שלאחריו האב איך געקלערט אפשר [דוה קאי על שבת הגדול].
[דהנה] ס'שטייט אין זוהר הקדוש (יתרו פח.) **כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, משום דההוא יומא מתברכין מיניה כל שיתא יומין עלאין.** אין דעם טאג פון שבת, קומט אראפ די ברכה אויף אלע זעקס טאג.
קומט אויס, אלע טעג [פון די וואך] זענען נכלל אין שבת, [און] דער עיקר דער מקור ההשפעה קומט אראפ אין שבת דערפריער.

צא

ואם כן "בשבת הגדול" כבר נשפע גם כל השפעת היו"ט פסח שחל באמצע השבוע [ובשבת הגדול] וויבאלד אז ס'איז דא יום טוב אינדערמיט, - [דבכל השנה] אז ס'איז [זעקס] וואכן טעג, ליגט אין דעם שבת די השפעה פון זעקס וואכן טעג, - אז ס'איז אבער א יום טוב אינדערמיט, ליגט אין דעם שבת די השפעה פון א יום טוב.

צב

והנה יום טוב נקרא גם כן בשם "שבת", ואם כן בשבת הגדול שיש בו הן השפעת השבת והיומים שלאחריו כמו בכל שבת, והן השפעת היו"ט פסח דאיקרי שבת, נמצא שיש בו השפעת "שתי שבתות" ממילא יום טוב איז דאך גאר איקרי שבת, קומט אויס [אז] דער שבת וואס ער איז 'פאר' יום טוב, דער איז טאקע "שתי שבתות". [ווייל] ס'איז דאך שבת פאר זיך, און ס'האט די השפעה פון יום טוב, [וואס] יום טוב איז דאך אויך איקרי שבת, [ונמצא כי] 'דער' שבת איז טאקע שתי שבתות.

צג

וזה יש לרמוז בדברי הנגמרא אלמלי שמרו ישראל "שתי שבתות", והכוונה על שבת הגדול שהוא שבת לפני יו"ט, ויש בו שתי השפעות "שתי שבתות", אחת של שבת, ואחת של יו"ט דאיקרי שבת דאס קען טאקע זיין [הכוונה במה שאמר] אלמלי שמרו ישראל "שתי שבתות". דאס מיינט מען שבת הגדול, ווייל אין שבת הגדול דארט ליגט דאך - א שבת 'פאר' יום טוב - איז דא שתי שבתות.

צד

ישוב קושיא א - באופן שני
ולכן תלו זכרון הנס ביום השבת, כי השבת גרם לזה, יען שבו נשפע השפעת שתי שבתות, שבזכות שמירתו זכו להגאולה איבערדעם איז רעכט פארוואס דאס נס האט מען אָנגעהאַנגען אין שבת.
ווייל ס'מוז דאך זיין שתי שבתות צו דער גאולה, [און] 'דעם' שבת זענען אידן געווען 'דערביי', מיט גרויס התעוררות. איז 'דער' שבת האט געהאט די השפעה פונעם יום טוב, איז דאך דער שבת ווי שתי שבתות. [ובכח זה זכו אז לנס הגאולה].

צה

ישוב קושיא ב - באופן שלישי
ולכן גם כן נקרא בשם שבת "הגדול", כי השפעת שבת זו גדולה משאר שבתות, והוא בחינת "שתי שבתות" איבערדעם האט עס טאקע געהייסן א שבת "הגדול", ווארן ס'איז דאך איין שבת אַזוי ווי צוויי, דאס איז אַזאַ שבת אַזוי ווי צוויי שבתות, נישט אַזוי ווי א שבת אליין.

צו

ביאור הפסוק: ממחרת השבת
וכדי להודיע לנו כל זה, אמרה תורה וספרתם לכם ממחרת "השבת", לקרות יום א' דפסח בשם שבת, בכדי לרמוז שמקור ההשפעה של היו"ט דפסח הוא ביום שבת הגדול שלפניו איבערדעם שטייט וספרתם לכם ממחרת "השבת", ווייל ער וויל מיר דערציילן

[אז] דאָרט ליגט עס, דער כח פונעם נס. ווייל דער יום טוב איז געווען בחינת שַׁבַּת, ווייל ער איז מושפע געווען פון א שַׁבַּת פריער, [און] ס'איז געוואָרן שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. איבערדעם ברענגט עס דער פסוק דאָ, ער זאָל מיר ווייזן 'די' בחינה.

צז

כי במקום שיש נפקא מינה ללמדנו איזה דבר, לא נמנע הכתוב מלהודיע זאת אף כשהמינים יכולין למצוא מקום לרדות בזה, וכמו שמצינו בפסוק נַעֲשֶׂה אֲדָם [דהנה] ס'איז א כָּלֵל גָּדוֹל, [כי] אז מ'דארף עפעס דערציילן [להודיע איזה לימוד וחיידוש], קוקט מען נישט אויף דעם וואָס די צדוקים זאָגן.

אזוי ווי ביי [דעם פסוק] נַעֲשֶׂה אֲדָם^{פג} (בראשית א, כו), [דבא הכתוב ללמדנו, כי] הקדוש ברוך הוא, הגם ער איז געווען א גָּדוֹל, [היה נמלך בקטן, כדי] מ'זאל לערנען מִדַּת עֲנָוָה. [ונמצא] וועגן מִדַּת עֲנָוָה האָט מען נישט געקוקט אויף דעם [שיש פתחון פה למינים], און מ'האָט מען דאָס אַריינגעשטעלט אין די תורה.

צח

והכתוב מודיע זאת אצל מצות ספירת העומר, כי בזה נרמז הטעם שסופרין מיום ב' דפסח, שהוא ממחרת יום הגאולה הנשפע בכח השבת איבערדעם איז רעכט, שטייט דאָ מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת, [ווייל] ער דערציילט מיר דער פסוק, אז דער יום טוב איז מושפע געווען אינעם שַׁבַּת [דערפריער], ממילא דורכדעם איז געווען די גאולה, [און] דורכדעם הייבט מען אָן צו ציילן פון 'דעם' טאָג, ציילט מען פון דעם יום הגאולה ציילט מען דערנאָך די ימי הספירה. [אזוי] ווי מ'האָט דעמאָלטס געציילט [חמשים יום] פון דעם יום הגאולה ביז נאָך מתן תורה.

צט

אופן "שתי שבתות" בשבת הגדול, גם בשנה שחל פסח בשבת שאחריו אָבער על כל פנים איבערדעם איז 'דער' שַׁבַּת, שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת.

ק

לכאורה לא נשפע ביום השבת רק השפעת ששת ימים שלאחריו, ואם כן כשחל א' דפסח בשבת הבא, אם כן לכאורה לא מצינו כח "שתי שבתות" בשבת הגדול שלפניו נאָר ווען ס'געפאלט זיך אָבער [א' דפסח בשבת], אזוי ווי ס'געפאלט זיך היי-יאָר [תשי"ח], [און] מִתְבָּרָכָאן 'שְׁתֵּי יוֹמִין' עֲלֵאִין [בְּיוֹמָא שְׁבִיעָא] איז דאָךְ נאָר די 'זעקס' טאָג, [אם כן] לכאורה איז דאָךְ נאָר די זעקס טאָג איז על שם פון שַׁבַּת [דערפריער, ופסח שבשבת הבא] לכאורה האָט דאָךְ עס נישט קיין שייכות דאָ דער יום טוב [עם השַׁבַּת הגָּדוֹל שלפניו],

^{פג} כמבואר בבראשית רבה (ח, ט): רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן אמר, בשעה שהיה משה כותב את התורה, היה כותב מעשה כל יום ויום, כיון שהגיע לפסוק הזה שנאמר וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ, אמר לפניו רבון העולם מה אתה נותן פתחון פה למינים, אתמהא. אמר לו כתוב, והורוצה לטעות יטעה. אמר לו הקב"ה, משה, האדם הזה שבראתי לא גדולים וקטנים אני מעמיד ממנו, שאם יבא הגדול ליטול רשות מן הקטן ממנו והוא אומר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן ממני, והן אומרים לו למוד מבוארך שהוא ברא את העליונים ואת התחתונים כיון שבא לבראת את האדם נמלך במלאכי השרת. וברש"י בראשית (א, כו): נַעֲשֶׂה אָדָם. ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו, לפיכך נמלך בהן וכו', נַעֲשֶׂה אָדָם. אף על פי שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונטול רשות מן הקטן. ואם כתב 'אעשה אדם' לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו. ותשובתו כתובה בצדו, 'ויברא' [אלקים] את האדם, ולא כתיב 'ויבראו'.

וסוף דברי רש"י מקורו בגמרא סנהדרין (לה): אמר רבי יוחנן, כל מקום שפקרו המינים [שמביאין ראייה מן התורה להפיקין], תשובתן בצידן, נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ, ואומר וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, [ויברא יחידין, וכו'].

וואָרן ס'האַט דאָך שוין [דער פסח] אַן אַנדערן שַׁבַּת. 'היצט' [בשבת הגדול] איז עס נאָר די זעקס טאָג. [ואם כן איך יתקיים בחינת "שתי שבתות" בשבת הגדול, גם בקביעות שנה כזו].

קא

אמנם י"ל דמכיון שמוסיפין מחול על הקודש גם בערב שבת ויו"ט, לכן שפיר נשפע השפעת היו"ט פסח בשבת הגדול שלפניו, גם בקביעות השנה כזה

נאָר אָבער דער אָמַת איז אָבער אַזוי.

מ'נעמט דאָך אָבער צי - פון די זעקס טאָג - תּוֹסֶפֶת [שַׁבַּת], מ'איז דאָך מוסיף 'מחול' על הקודש, [און] תּוֹסֶפֶת שַׁבַּת איז דאָך אויך דאורייתא^{יד}, [און] איך האָב פריער געזאָגט [בשם הקדושת יו"ט, אַז] דאָס הייסט דאָך שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. קומט אויס, דער תּוֹסֶפֶת שַׁבַּת, דער תּוֹסֶפֶת, דעס גיהער דאָך נאָך צו די ששה ימים [של חול, וממילא] דאָס איז מוֹשְׁפֵּעַ נאָך פונעם שַׁבַּת דערפריער, דעמאָלטס איז די הַשְׁפָּעָה [גם של 'התוספת שבת' דערב שבת].

קב

ואדרבה בקביעות השנה כזה יש "שתי פעמים" בזה אחר זה כח "שתי שבתות", א' בשבת הגדול שנשפע בו גם השפעת חג הפסח מחמת התוספת שבת ויו"ט שבערב שבת הבא, והב' בשבת 'שחל בו א' דפסח, שהוא שבת וגם יו"ט דאיכרי שבת [ואם כן] קומט אויס פאַרקערט גאָר, [דבשנה כזו הוא אדרבה] אַז ס'איז דאָ "צוויי מאָל" שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת.

קודם אין שַׁבַּת הַגְּדוֹל איז דאָ דערינען דער כח פונעם תּוֹסֶפֶת שַׁבַּת [הבא]. [און] דערנאָכדעם דער שַׁבַּת אַלִּיין [שחל בו פסח] איז דאָך שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, וואָרן יום טוב איכרי שַׁבַּת, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת. און דער יום טוב איז דאָך אין שַׁבַּת בעצם, און ס'איז [אויך] יום טוב איכרי שַׁבַּת, [איז ממילא] דעס אַלִּיין איז דאָך שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת.

האַט מען "צוויי מאָל" שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, דער שַׁבַּת הַגְּדוֹל, מיטן שַׁבַּת [שחל בו יו"ט פסח]. ממילא איז דאָס מסוגל צו דער גאולה [בשנה כזו יתיר].

קג

ברכת הקודש

השם יתברך זאָל טאַקע [העלפן], השם יתברך יְרַחֵם. מ'האַלט מיר טאַקע אין דעם חודש ניסן, [ובפרט אַז] ס'איז דאָ "צוויי מאָל" שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, דער שַׁבַּת הַגְּדוֹל מיטן שַׁבַּת שֶׁל פֶּסַח. [זאָל השי"ת טאַקע שוין העלפן] ס'זאָל זיין הַתְּעוֹרְרוֹת הַגְּאוּלָּה, [ויקיים הכתוב] (מִיכָה ז, טו) כִּימִי צֵאתָךְ מִמִּצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת. 'אויפֿאַמאָל' זאָל מיר געהאַלפֿן ווערן, [וכמאמר הכתוב] (מלאכי ג, א) 'פִּתְאוֹם' יָבֹא אֵל הִיכְלוֹ הָאֵדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מִבְּקָשִׁים.

^{יד} לדעת הרי"ף (יומא ב:) והרא"ש (שם פ"ח, ח). ועיין במגיד משנה (שביתת עשור א, ו) ובבית יוסף (או"ח סימן רסא, וסימן תרח). - ומקורו בגמרא ראש השנה (ט) ויומא (פא): דתניא וְעֵינֵיהֶם אֶת נִפְשֵׁיהֶם בְּתַשְׁעָה (אמור כג, לב), יכול בתשעה, תלמוד לומר בַּעֲרָב, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בְּתַשְׁעָה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מלמד שמוסיפין מחול על קדש. אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מַעֲרֵב עַד עֲרֵב. אין לי אלא יום הכפורים, שבתות מנין, תלמוד לומר תַּשְׁבְּתוּ. ימים טובים מנין, תלמוד לומר שַׁבָּתָם. הא כיצד, כל מקום שיש בו שבות, מוסיפין מחול על קודש. [אבל יש שם תנאים החולקים על זה, וכן הוא דעת הרמב"ם כמותם].

דער אייבירשטער זאָל העלפן:

מ'זאָל האָבן פרייליכע טעג, א פרייליכן חודש ניסן.

ס'זאָל זיין 'דער חודש' וואָס אידן האָפן דערויף.

מ'זאָל מיר זוכה זיין [צו] זען יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל.

השם יתברך זאָל דערפרייען אַלע צובראַכענע הערצער פון אידישע קינדער.

מ'זאָל מיר זוכה זיין זיך מַדְבֵּק צו זיין אין בורא כל עולמים, בְּאַמֶּת וּבְתִמִּים.

מ'זאָל זוכה זיין צו זען יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל במהרה, בְּהַתְּגַלּוּת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ,

במהרה בימינו אמן.

• לזכר עולם יהיה צדיק •

לע"נ האי גאון וצדיק, חסידא ופרישא, אהבן של ישראל ועמוד צלותהון, בקי בכל מכמני התורה בנגלה ובנסתר, עמוד ההוראה וגדול הפוסקים, תל תלפיות שהכל פונים אליו, יותר מששים שנה השיב לשואליו דבר ה' זו הלכה, וגם זכה לחביבות יתירה אצל מרן רבינו הק' ז"ע, ובחר בו רבינו לעמוד ולשרת לבני קהלתו להורות ולדון את הדרך אשר ילכו בה. וכמים פנים אל פנים היה גם הוא מקושר בכל גימי נפשו לרביה"ק ולמשנתו ותורתו אשר היו נר לרגליו תמיד, ה"ה

כ"ק רבי יחזקאל בן הרה"ח רבי יצחק אייזיק זצוק"ל

גאב"ד קארלסבורג יצ"ו

יצאה נשמתו במהרה ביום כ"ג אדר תשפ"א לפ"ק

חבל על דאבדון, וקשה עלינו פרידתו של אותו גאון וצדיק, אשר חיזק אותנו בעידוד רב, ומעת שיצאו לאור הקונטרסים, למד והתענג בהם בעיון מידי שבוע בשבוע (בלל שב"ק לפני הסעודה), ועבר באצבעו על כל שורה (געשטילט) בחשקות רב.

ואמרנו להעתיק כאן חלק מדבריו שמסר לנו, בעת שנכנסנו לשמוע דעתו בכמה פרטים: מסרנו לו הקונטרס החדש של אותו שבוע, ואמר לנו בשמחה רבה: אונו לערן מיר דערין! והראה בידו על המקום בהספרים שאנך ששם מניח את הקונטרסים, ולקח מאתנו הקונטרס החדש בשתי ידיו, ונשקו כמה פעמים בחביבות יתירה.

ונענה בהתרגשות [והראה בידיו על האויר] ואמר: די גאַנצע לופט פון די וועלט איז פול מיט כל מיני חיצונים און כוחות הטומאה והכפירה, און יעדע אזא קונטרס רייניגט אויס די לופט, און ס'ברענגט אריין אמונה אין אידישע הערצער. ס'איז א מצוה רבה דאס ארויסצוגעבן. וכששאלנו על איזה פרטים באופן סידור המלאכה, השיב לנו: ס'איז א גוטע ארבעט, אפילו תלמידי חכמים מופלגים האבן אויך הנאה דערפון!

גם גילה לנו מסוד ה' ליראיו, שלאחר פטירת רבינו היה שרוי בצער גדול שאין לשער ולא ידע האיק להתחזק, וביום הושענא רבה תש"מ, גילו לו משמים ענינים אודות הדברי תורה של רבינו, ואמרו לו: "ווען דער רבי האט געזאגט תורה זענען עליונים ותחתונים געקומען הערן". וחזר על מלים אלו כמה פעמים בהתרגשות.

ואמר שרוצה מאוד להשתתף בהוצאות, ושזה יהיה אצלו לזכיה גדולה ליטול חלק בדבר גדול כזה. ואז הביאו לפניו כיס של מעות ולקח בידיו שטר של מאה דאלער, והחזיקם בידיו איזה זמן ושפתותיו מרחשין בחשאי, ותיכף נתן הכסף בשמחה רבה באומרו בצהלת פנים: "באמת וויל איך געבן טויזנט אזעלכע".

תנצב"ה

